

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้วิจัยได้ทำการศึกษารวบรวมวรรณคดีที่เกี่ยวข้องจากเอกสาร บทความ ตำรา ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทั้งของไทยและต่างประเทศ เพื่อเป็นพื้นฐานในการวิจัย โดยศึกษาในสาระสำคัญของเรื่องเกี่ยวกับการวิจัย ซึ่งครอบคลุมหัวข้อดังนี้

- 2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
 - 2.1.1 หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533)
 - 2.1.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
 - 2.1.3 โครงสร้างเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต
- 2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน
 - 2.2.1 ความหมายของคำว่าแหล่งความรู้ในชุมชน
 - 2.2.2 ความสำคัญในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอน
 - 2.2.3 ประเภทของแหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอน
 - 2.2.4 หลักเกณฑ์ในการเรียนการสอนด้วยวิธีใช้แหล่งความรู้ในชุมชน
 - 2.2.5 วิธีการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน
 - 2.2.6 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน
 - 2.2.7 ประโยชน์ของการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน
- 2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

2.1 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้างหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

2.1.1 หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ระดับประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ(2534) กล่าวว่า

...หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) เป็นหลักสูตรที่จัดการศึกษาให้ผู้เรียนเข้าใจชีวิต สามารถดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสมกับสภาพแวดล้อม ทั้งทางธรรมชาติและทางสังคม ผู้เรียนจะต้องรู้จักเผชิญปัญหา และสามารถแก้ปัญหาได้โดยอาศัยสติปัญญา ความรู้ ประสบการณ์ และคุณธรรมเพื่อเสริมสร้างและพัฒนาชีวิตของตนเอง ครอบครัว และสังคม ให้เจริญก้าวหน้าไปสู่จุดหมายปลายทางที่ตนเอง ครอบครัว และสังคมต้องการ...

การสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตตามแนวหลักสูตรฉบับปรับปรุงได้เสนอแนวทางการสอนแบบผสมผสาน ทั้งนี้เพราะเห็นว่าการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตมีหลายแบบ แต่ละแบบก็มีจุดดีจุดด้อย การพัฒนารูปแบบการสอนจึงต้องพิจารณาให้เหมาะสมและเกิดประโยชน์สูงสุดกับผู้เรียน ซึ่ง กรมวิชาการ (2534) ได้กล่าวสรุปถึงการจัดการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรฉบับปรับปรุง สรุปได้ดังนี้

1. ตระหนักในปัญหาและความจำเป็น คือฝึกให้ผู้เรียนใช้การสังเกตโดย

1.1 ระบุนิคมสมบัติของสิ่งของ สถานการณ์ ระบุนำนวนหน่วยของสิ่งต่างๆ

1.2 อธิบายความเปลี่ยนแปลง (ลักษณะของการเปลี่ยนแปลงลำดับ)

2. คิด วิเคราะห์ วิจารณ์ คือฝึกให้ผู้เรียนรู้จักนิยามปัญหาโดย

2.1 รู้ปัญหา

2.2 อธิบายปัญหา

3. สร้างทางเลือกหลากหลาย คือฝึกให้ผู้เรียนรู้จักตั้งสมมติฐาน โดย

3.1 ตรวจสอบและจำแนกข้อมูล

3.2 หาความสัมพันธ์ของข้อมูลและลงความเห็นเกี่ยวกับข้อมูลอย่างมีเหตุผล

3.3 คาดคะเนผลที่เกิด

4. ประเมินและเลือกทางเลือกใช้ปฏิบัติ กำหนดและลำดับขั้นตอนในการปฏิบัติ ปฏิบัติ

ตามแผนโดยให้มีผลทางบวก และประเมินระหว่างปฏิบัติ คือฝึกให้ผู้เรียนรู้จักทดสอบสมมติฐานโดย

4.1 ออกแบบการทดลอง

4.2 รวบรวมข้อมูลหลักฐานที่ต้องการ

4.3 จำแนกประเภทและตีความข้อมูล

4.4 วิเคราะห์ข้อมูล พิจารณาความสัมพันธ์ ความแตกต่าง ความเหมือน ระบุแนวโน้ม
ลำดับ ความสม่ำเสมอ

5. ปรับปรุงให้ดีขึ้นอยู่เสมอ คือฝึกให้ผู้เรียนสร้างข้อสรุปโดย

5.1 หารูปแบบหรือความสัมพันธ์ที่มีความหมาย

5.2 กำหนดข้อสรุป

6. ประเมินผลงานรวมให้เกิดความภูมิใจ คือฝึกให้ผู้เรียนนำข้อสรุปไปอธิบาย

ปรากฏการณ์ต่างๆ หรือนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ในชีวิตประจำวัน เพื่อให้เกิดความมั่นใจ
และความภูมิใจในตนเอง

การนำหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไปใช้ให้ได้ผลตามจุดประสงค์ทั่วไปของ
หลักสูตรนั้น ครู และผู้ที่เกี่ยวข้องจำเป็นต้องศึกษารายละเอียดของหลักสูตรที่ปรากฏอยู่ใน
หลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ซึ่งในหลักสูตรได้ระบุ
จุดประสงค์ของการเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตไว้อย่างชัดเจน

2.1.2 จุดมุ่งหมายของหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

จุดประสงค์การเรียนการสอนกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มุ่งให้ผู้เรียนได้เรียน
รู้เกี่ยวกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมในด้านอนามัย ประชากร การเมือง การปกครอง ศาสนา
วัฒนธรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ โดยมุ่งให้ผู้เรียน ได้เรียนรู้
ถึงสภาพ ปัญหา กระบวนการแก้ปัญหา และสามารถนำประสบการณ์เหล่านี้ไปใช้ให้เกิด
ประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต จึงต้องปลูกฝังให้มีคุณลักษณะ ดังนี้

1. มีความเข้าใจพื้นฐานและปฏิบัติตนได้ถูกต้องในด้านสุขภาพอนามัยทางร่างกาย และ
จิตใจทั้งส่วนบุคคลและส่วนรวม

2. มีความรู้และทักษะพื้นฐานเกี่ยวกับสังคมและธรรมชาติ มีนิสัยใฝ่หาความรู้อยู่เสมอ

3. สามารถปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลง

4. มีทักษะกระบวนการทางวิทยาศาสตร์สามารถนำความรู้ ทางด้านวิทยาศาสตร์ และ
เทคโนโลยีมาใช้ให้เป็นประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้

5. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม

6. มีความเข้าใจ เลื่อมใสในการปกครองระบอบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์
เป็นประมุข

7. เข้าใจหลักของการอยู่ร่วมกันในสังคม โดยตระหนักในหน้าที่ ความรับผิดชอบ ปฏิบัติ
ในขอบเขตแห่งสิทธิเสรีภาพ

8. มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย และความเป็นเอกราชของชาติ เทอดทูน สถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2535)

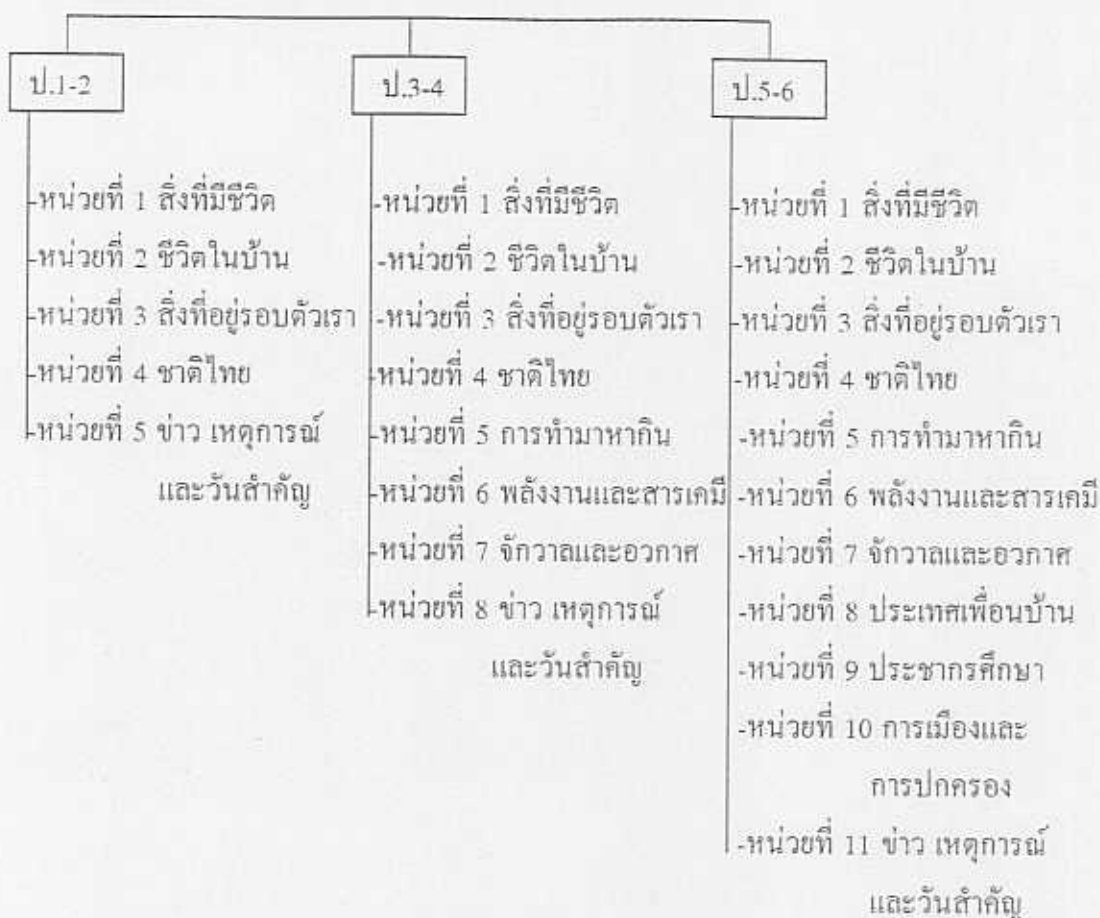
จากจุดประสงค์ของกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตดังกล่าวจะเห็นได้ว่าในระดับประถมศึกษาศึกษานั้น เป็นการจัดมวตประสบการณ์พื้นฐานที่จำเป็น มีแนวความคิดที่จะพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองของสังคมที่มีศักยภาพ และในการพัฒนาในที่นี่ควรจะพัฒนาให้สอดคล้องกับลักษณะของสังคมไทยที่มีระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขมีเอกลักษณ์ และการสังคมนวัตกรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน

2.1.3 โครงสร้าง และเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

การกำหนดโครงสร้างและเนื้อหาสาระของหลักสูตรสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตสำหรับผู้เรียนในช่วงอายุ 6-11 ปี ในโรงเรียนประถมศึกษา ควรคำนึงด้านคุณภาพมากกว่าปริมาณ โดยจัดเนื้อหาสาระที่สำคัญ และทักษะกระบวนการต่างๆที่จำเป็น และเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิตสำหรับผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถศึกษาหาความรู้ และเพิ่มพูนประสบการณ์ ให้กว้างขวางขึ้นเพียงพอแก่การพัฒนาชีวิตของตนเอง ครอบครัว และสังคม ทั้งในปัจจุบันและอนาคต

หลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ตามหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521(ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) ได้พัฒนาแนวคิดและแนวทางดังกล่าวข้างต้น โดยจัดทำเป็นหน่วยเริ่มต้นจากตนเอง และขยายขอบเขตกว้างขวางขึ้นตามวัยและระดับชั้น ตามแผนภูมิโครงสร้างหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

แผนภูมิโครงสร้างหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต

แผนภูมิที่ 2 โครงสร้างหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต (กระทรวงศึกษาธิการ,2535)

จากโครงสร้างของหลักสูตรกลุ่มวิชาสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต สรุปได้ว่าในระดับประถมศึกษา 1-2 จะเป็นเนื้อหาเกี่ยวข้องกับชีวิตโดยตรงได้แก่ สุขภาพอนามัย การปฏิบัติตนในครอบครัว ในโรงเรียน ในชุมชน ระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 เนื้อหาจะขยายออกไปในเรื่องของการประกอบอาชีพในชุมชน การทำมาหากินจนถึงเรื่องจักรวาลอวกาศ ในระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 เนื้อหาจะกว้างออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ประชากรศึกษารวมไปถึงเรื่องการเมืองการปกครอง

จากโครงสร้างของหลักสูตรกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต เมื่อนำมาพิจารณาร่วมกับความหมาย และลักษณะของวิชาสังคมศึกษาแล้วสามารถจัดหน่วยเนื้อหาวิชาแต่ละหน่วยให้อยู่ในขอบข่ายของเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาได้ 8 หน่วยด้วยกันคือ หน่วยชีวิตในบ้าน หน่วยสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา หน่วยชาติไทย หน่วยข้าว เหตุการณ์ วันสำคัญ หน่วยการทำมาหากิน หน่วยประเทศเพื่อนบ้าน หน่วยประชากรศึกษา และหน่วยการเมืองการปกครอง สำหรับรายละเอียดของเนื้อหาวิชาแต่ละหน่วยมีดังนี้

หน่วยชีวิตในบ้าน

ในระดับประถมศึกษาปีที่ 1-2 เนื้อหาจะเริ่มค้นบ้านของเรา สมาชิกและความสัมพันธ์ของสมาชิกในบ้าน จำนวนสมาชิกและผลของสมาชิกที่มีต่อชีวิตในบ้าน สมาชิกที่ดีของบ้าน ความสำคัญของแต่ละบุคคลในบ้าน ประโยชน์ที่ได้รับจากบ้าน การเลือกซื้อของใช้และของเล่นที่จำเป็นและมีประโยชน์

ในระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 เนื้อหาจะกล่าวถึงมารยาทในบ้าน ลักษณะของผู้มีมารยาทดีและมารยาทไม่ดี การปฏิบัติต่อสมาชิกในบ้าน การจัดบ้านเรือนให้ถูกสุขลักษณะ เสื้อผ้าเครื่องนุ่มห่ม และของใช้ส่วนตัว การทำความสะอาด การเก็บรักษาและการถนอมเสื้อผ้า การใช้เครื่องใช้ การเก็บให้เป็นระเบียบ วิธีรักษาเครื่องใช้ในบ้าน

สำหรับระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 เนื้อหาจะกล่าวถึงหน้าที่ และความรับผิดชอบของสมาชิกในครอบครัว คุณสมบัติของสมาชิกที่ดีของครอบครัว หน้าที่ของสมาชิกในครอบครัว ความสำคัญของหัวหน้าครอบครัวและสมาชิกคนอื่นๆ ลักษณะของครอบครัวที่อยู่ดีมีสุขในแง่ของจำนวนสมาชิก อิทธิพลของครอบครัวที่มีต่อสังคม

หน่วยสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา

ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-2 เป็นเรื่องโรงเรียนของเรา เกี่ยวกับ ชื่อ ที่ตั้ง ประวัติ บุคคลในโรงเรียน หน้าที่ของบุคคลต่างๆในโรงเรียน จำนวนสมาชิก ความสำคัญระเบียบข้อบังคับของโรงเรียนต่อจากเรื่องโรงเรียนจะเป็นเรื่องชุมชนของเรา ศึกษาในด้านของประวัติ สถานที่สำคัญ บุคคลที่มีประโยชน์ ผู้ให้บริการในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในชุมชน การคมนาคมและการติดต่อสื่อสาร การประกอบอาชีพในชุมชน ความสัมพันธ์ระหว่างสภาพแวดล้อมธรรมชาติ เรื่องสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ ศึกษาเกี่ยวกับเปลือกโลก ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว ในเรื่องของรูปร่างลักษณะส่วนประกอบประโยชน์ นอกจากนั้นจะมีเรื่องทิศ ในเรื่องของชื่อการสังเกต ประโยชน์ของทิศ

ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 3-4 เนื้อหาเรื่องชุมชนของเราจะกล่าวถึงจังหวัดของเราในเรื่องของชื่อที่ตั้ง การแบ่งเขตการปกครอง ประวัติ ลักษณะพื้นที่สภาพความเป็นอยู่ในชุมชน เรื่องอาชีพ ผลิตผล แหล่งทรัพยากร จำนวนความหนาแน่นของประชากรในชุมชน ลักษณะของประชากรในด้านการเกิด การตาย และย้ายที่อยู่ บุคคลผู้ให้บริการในชุมชน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ครู พระ ตำรวจ บุรุษไปรษณีย์ ฯลฯ แหล่งบริการในชุมชน บทบาทของประชาชนในการร่วมมือกับผู้ให้บริการ โบราณสถาน โบราณวัตถุและมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น วันสำคัญของชุมชนสำหรับเรื่องสิ่งแวดล้อมทางกายภาพจะเป็นเรื่องดินลักษณะส่วนประกอบ ชนิด คุณสมบัติ

ประโยชน์ของดิน เรื่องน้ำ ศึกษาแหล่งน้ำ ประโยชน์ทรัพยากรที่ได้จากน้ำ การใช้การสงวนรักษา น้ำ ผลเสียจากน้ำเน่า เรื่องอากาศจะศึกษาความสำคัญของอากาศ ลักษณะอากาศบริสุทธิ์

ระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 จะเรียนเกี่ยวกับเรื่องการค้าเงินชีวิตในสังคม ลักษณะของชุมชนชนบทและชุมชนในเมือง หน้าที่และบทบาทของสมาชิกที่มีต่อชุมชนการพัฒนาชุมชน ความรักถิ่นที่อยู่ ความสำคัญของเศรษฐกิจของอาชีพต่างๆสาเหตุของการย้ายถิ่นเพื่อการประกอบอาชีพ การพัฒนาอาชีพของบุคคลในชุมชน สำหรับเรื่องสิ่งแวดล้อมทางกายภาพจะเป็นเรื่องดิน ลักษณะส่วนประกอบ ชั้นของดิน และคุณค่าของดินเรื่องหินทราย แร่ธาตุ ชนิดลักษณะประโยชน์ การทำเหมืองแร่ เรื่องป่าไม้ ความสำคัญ การทำนุบำรุงรักษา ผลเสียของการทำลาย พ.ร.บ. ป่าสงวนแห่งชาติ เรื่องน้ำแหล่งน้ำธรรมชาติความสำคัญ การบำรุงรักษาดินน้ำ การชลประทาน การกักเก็บ การระบายเรื่องชีวบริเวณ ความหมายคุณค่าของธรรมชาติ สาเหตุของชีวบริเวณถูกทำลาย พ.ร.บ. สวนอุทยานแห่งชาติ พ.ร.บ. สงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า

หน่วยชาติไทย

ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-2 เป็นเรื่องประวัติความเป็นมาของชาติไทย ธงชาติ เพลงชาติ ภาษาไทย การแต่งกาย การเคารพแบบไทย เรื่องพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวและสมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ พระราชวงศ์ การแสดงความเคารพพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว สมเด็จพระนางเจ้าพระบรมราชินีนาถ และองค์รัชทายาท

ระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 เนื้อหาเรื่องสภาพทางภูมิศาสตร์ของประเทศด้านที่ตั้ง ขนาด ลักษณะภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับลักษณะภูมิอากาศด้านการประกอบอาชีพ และการดำรงชีพ เรื่องเขตการปกครองของประเทศไทย จะมีรายละเอียดเกี่ยวกับจังหวัด อำเภอ เรื่องพลเมืองของประเทศไทยด้านจำนวน เชื้อชาติ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณี เรื่องประวัติความเป็นมาของประเทศไทย จะเน้นประวัติศาสตร์สมัยกรุงสุโขทัย เรื่องศาสนาเน้นศาสนา พุทธ ศึกษาเกี่ยวกับพุทธประวัติ วันสำคัญ การแสดงคนเป็นพุทธมามกะ พุทธภาษิต การปฏิบัติให้ถูกต้องตามขนบธรรมเนียมประเพณี หลักธรรมของศาสนา เรื่องพระมหากษัตริย์ไทยในอดีตตั้งแต่กรุงสุโขทัยถึงรัชกาลที่ 5 แห่งกรุงรัตนโกสินทร์

ระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 เนื้อหาเรื่องแหล่งทรัพยากรธรรมชาติ อาชีพ และการชลประทานของประเทศ ได้แก่ ทรัพยากรที่สำคัญของประเทศ การสงวนทรัพยากรธรรมชาติ เรื่องการประกอบอาชีพของคนไทย ความสัมพันธ์ระหว่างการประกอบอาชีพกับสภาพทางภูมิศาสตร์ เรื่องการชลประทาน ความจำเป็น ประโยชน์ เรื่องประวัติศาสตร์สมัยกรุงศรีอยุธยา สมัยธนบุรี สมัยรัตนโกสินทร์เกี่ยวกับการตั้งกรุง ลักษณะการปกครอง ศิลปวัฒนธรรม ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ เรื่องบุคคลสำคัญ ศึกษาความสำคัญของท้าวเทพกษัตรี ท้าวศรีสุนทร พระยาพิชัยดาบหัก

สุนทรภู่ ชาวบ้านบางระจัน พระยาโกษาธิบดี เรื่องศาสนา เช่น อิสลาม คริสต์ ฮินดู ซิกข์ มุ่งเน้น พุทธศาสนา การป้องกันการทำลายพุทธศาสนา การป้องกันการทำลายสถาบันศาสนา เรื่อง วัฒนธรรมประเพณีของไทย เน้นท้องถิ่น เรื่องโบราณสถาน และโบราณวัตถุ ปูนียะวัตถุ เช่น พระแก้วมรกต พระพุทธชินราช ศิลาคารึก โบราณสถาน และโบราณวัตถุบ้านเชียง คอนเจดีย์ ปราสาทหินพิมาย พระปฐมเจดีย์ ฯลฯ เรื่องกฎหมายหน้าที่ความรับผิดชอบพลเมือง กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน

หน่วยข่าวเหตุการณ์และวันสำคัญ

ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-2 เรื่องข่าวเหตุการณ์ที่พบเห็น ในท้องถิ่น จากคำบอกเล่า วิทยุ โทรทัศน์ หนังสือพิมพ์ การแยกแยะข้อเท็จจริง การวิเคราะห์ข่าวเรื่องวันสำคัญที่ควรทราบ ด้านประวัติศาสตร์ความเป็นมา พิธีการ กิจกรรมที่จัดขึ้น

ระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 ลักษณะเนื้อหาเช่นเดียวกับระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 แต่จะลึกกว่าในด้านวัตถุประสงค์การเรียนรู้

ส่วนระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 นั้น เนื้อหาจะคล้ายคลึงระดับประถมศึกษาปีที่ 1-4 แต่จะเพิ่มรายละเอียดในเรื่องของการศึกษาส่วนต่าง ๆ ของหนังสือพิมพ์ พาดหัวคอลัมน์ต่าง ๆ บทบรรณาธิการและการเสนอข่าวในชั้นเรียน

หน่วยทำมาหากิน

ในหน่วยนี้ระดับประถมศึกษาปีที่ 1-2 จะไม่มีเรียนแต่จะแทรกอยู่ในหน่วยสิ่งที่อยู่รอบตัวเราในเรื่องชุมชนของเรา เพราะฉะนั้นในที่นี้จึงนำเสนอเนื้อหาในระดับประถมศึกษาปีที่ 3-4 ซึ่งได้แก่ เรื่องประเภทและลักษณะอาชีพของคนไทย เช่น อุตสาหกรรม หัตถกรรม การประมง การค้าขายและบริการ การกลั่นกรองได้แก่ การเลี้ยงสัตว์ การทำนา จะศึกษาถึงลักษณะอาชีพ ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม หลักการทั่วไป หน่วยงานที่ส่งเสริมของทางราชการ เรื่องการรวมกลุ่มสหกรณ์ วัตถุประสงค์ ลักษณะการรวมกลุ่มประโยชน์ของสหกรณ์

ระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 เรื่องการเพิ่มผลผลิตทางการเกษตรประเภทพืชและสัตว์ กล่าวถึงวิธีการต่างๆ เช่น การปลูกพืชหมุนเวียน การคัดเลือกพันธุ์ ฯลฯ หน่วยงานต่างๆ ที่ช่วยเหลือส่งเสริมการเกษตร เรื่องหัตถกรรม และอุตสาหกรรมในท้องถิ่นวิธีการผลิต วัตถุประสงค์ ประโยชน์ ตลาด ปัญหาเรื่องการค้าขาย กระบวนการค้าทั้งใน และต่างประเทศ เรื่องอาชีพบริการในชุมชน ประโยชน์ เรื่องจรรยาบรรณและระเบียบกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เรื่องการบริโภค การซื้อที่จำเป็น การซื้อขายผ่อนส่ง เรื่องการรวมกลุ่มสหกรณ์

หน่วยประเทศเพื่อนบ้าน

ในหน่วยนี้จะเรียนในระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 ซึ่งรายละเอียดเนื้อหาวิชาจะประกอบด้วยเรื่องประเทศในกลุ่มอาเซียน ได้แก่ มาเลเซีย สิงคโปร์ ฟิลิปปินส์ อินโดนีเซีย เรื่องประเทศในกลุ่มเอเชียที่น่าสนใจได้แก่ พม่า จีน ญี่ปุ่น อินเดีย ศรีลังกา บังกลาเทศ เนปาล ปากีสถาน ลาว เขมร เวียดนาม ศึกษาเกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ ทรัพยากรและเศรษฐกิจ การเมืองและการปกครอง ขนบธรรมเนียมและประเพณี เชื้อชาติ ความสัมพันธ์กับต่างประเทศ ที่มีผลกระทบต่อประเทศไทย ปัญหาและเหตุการณ์ปัจจุบันที่ควรศึกษา

หน่วยประชากรศึกษา

สำหรับเนื้อหาในหน่วยนี้จะอยู่ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 5-6 ซึ่งรายละเอียดของเนื้อหาจะประกอบด้วย จำนวนประชากรได้แก่ จำนวนประชากรในโรงเรียน จำนวนประชากรในชุมชนที่อยู่ แยกตามเพศ อายุ และอาชีพ และจำนวนประชากรในจังหวัดของตนเอง และของประเทศ

การเปลี่ยนแปลงประชากร ซึ่งแยกเป็นหัวข้อย่อยๆ ได้แก่ อัตราการเกิด อัตราการตาย และการเพิ่มประชากรของประเทศ ความสัมพันธ์ระหว่างการเพิ่มประชากรกับอัตราการเกิด อัตราการตาย และการย้ายถิ่น การเปลี่ยนแปลงประชากรในประเทศ

ปัญหาการเพิ่มประชากรและการแก้ไขปัญหาดังกล่าวที่เกิดจากการเพิ่มประชากรอย่างรวดเร็ว ได้แก่ ปัญหาทางครอบครัว ปัญหาทางสังคม ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาทางการศึกษา และการแก้ไขปัญหประชาการระดับครอบครัวและชุมชน

หน่วยการเมืองการปกครอง

หน่วยนี้มีอยู่ในระดับประถมศึกษาปีที่ 5-6 เนื้อหาเรื่องพื้นฐานการเมืองการปกครองของชุมชนและรัฐ คุณสมบัติที่ดีของผู้นำชุมชนจนถึงระดับประเทศและผู้ตาม อำนาจอธิปไตยในการปกครองประเทศ เรื่องสถาบันพระมหากษัตริย์ และสถาบันการปกครอง ได้แก่ รัฐสภา คณะรัฐมนตรี ศาล และเรื่องเกี่ยวกับการปกครองระบอบประชาธิปไตย

สำหรับวิชาจริยศึกษานั้นหลักสูตรพุทธศักราช 2503 ได้จัดไว้ในหมวดวิชาสังคมศึกษา ทั้งระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษา แต่หลักสูตรพุทธศักราช 2521 ที่ใช้ในปัจจุบันวิชาจริยศึกษาระดับประถมศึกษา ได้จัดไว้ในกลุ่มวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย เพราะในกลุ่มวิชานี้มุ่งเน้นในเรื่องของการปฏิบัติฝึกฝน ซึ่งจริยศึกษามีวัตถุประสงค์ระบุไว้สอดคล้องกับกลุ่มวิชาสร้างเสริมลักษณะนิสัย (ลัดดา ศิธาน้อย, 2534)

สรุปแล้วโครงสร้างและเนื้อหาวิชาสังคมศึกษาในกลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต มีลักษณะโครงสร้างเป็นมวลประสบการณ์พื้นฐานเพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจเกี่ยวกับชีวิตตนเอง เข้าใจ

ธรรมชาติที่แวดล้อม และความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างตัวเองกับสิ่งต่างๆเพื่อการดำรงชีวิต ส่วนในด้านเนื้อหา มีลักษณะบูรณาการ ผสมกลมกลืนระหว่างเนื้อหาสาระต่างๆกับประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียนให้มากขึ้น เนื้อหาจะเกี่ยวข้องกับชีวิตโดยตรง ได้แก่ สุขภาพอนามัย การปฏิบัติตนในครอบครัว ในโรงเรียน ชุมชน และจะขยายออกไปในเรื่องของการประกอบอาชีพในชุมชน การทำมาหากินจนถึงเรื่องจักรวาล อวกาศ และเนื้อหาจะขยายกว้างออกไปยังประเทศเพื่อนบ้าน ประชากรศึกษา รวมไปถึงเรื่องการเมืองการปกครอง นั่นคือการเรียนจากสิ่งที่ใกล้ตัวไปหาสิ่งที่อยู่ไกลตัว

2.2 เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน

2.2.1 ความหมายของคำว่า แหล่งความรู้ในชุมชน

แหล่งความรู้ในชุมชน (Community Resources) มีชื่อแตกต่างกัน เช่น แหล่งวิชา ในชุมชน แหล่งชุมชน แหล่งวิชาการในชุมชน แหล่งวิทยาการในชุมชน หรือแหล่งทรัพยากรในชุมชน เป็นต้น ซึ่งนักการศึกษาได้ให้ความหมายไว้ดังต่อไปนี้

แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึงแหล่งวิชาการในชุมชน แหล่งความรู้ในชุมชน หรือแหล่งทรัพยากรในชุมชนซึ่งแหล่งชุมชนนี้จะประกอบไปด้วยบุคลากร ในชุมชน สถานที่ วัสดุในชุมชน ซึ่งจะนำมาจัดในการเรียนการสอนเพื่อให้เกิดผลสำเร็จมากที่สุด (Nichols,1971)

แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึงสถาบันและองค์การต่างๆ บุคคลที่มีความสามารถในท้องถิ่นวัดดูต่างๆ และอำนาจทั้งหลายที่มีอิทธิพลต่อนักเรียนโดยตรงหรือโดยอ้อม (Good,1973)

แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึงแหล่งที่จะค้นคว้าความรู้ ประสบการณ์ แนวคิด ค่านิยม ข้อสรุป ฯลฯ จากแหล่งนั้นๆมาเป็นประโยชน์ในการเรียนการสอน(ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์, 2536)

แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง แหล่งความรู้ที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความรู้ทางการศึกษาอยู่ในขอบเขตความสามารถที่ทางโรงเรียนจะใช้ประโยชน์ประกอบการเรียน (สมหญิง กลั่นศิริ, 2525)

แหล่งความรู้ในชุมชน หมายถึง สภาพทางภูมิศาสตร์ และสภาพทางสังคมของชุมชน รวมทั้งแหล่งวิทยาการประเภทบุคคล หรืออาจหมายถึง แหล่งวิทยาการที่ชุมชนอันสถานศึกษาดังอยู่ และชุมชนอื่นที่มีความเกี่ยวข้องด้วย (ชม ภูมิภาค, 2526)

จากความหมายที่กล่าวมาข้างต้นสรุปได้ว่า แหล่งความรู้ในชุมชนคือ ทุกสิ่งทุกอย่างที่มีอยู่ในชุมชนเป็นสิ่งที่มีความรู้ทางการศึกษา ทั้งด้านสถานที่ บุคลากรและวัสดุในชุมชนซึ่งครูและ

นักเรียนนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนได้ เพื่อให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ของหลักสูตร เช่น โบราณสถาน โบราณวัตถุ โรงงานอุตสาหกรรม แม่น้ำ ภูเขา กลุ่มคน องค์การ และสถาบันต่างๆ ตลอดจนสื่อการเรียนการสอนที่ ทันสมัย ได้แก่ สไลด์ फिल्मสตริป เป็นต้น

2.2.2 ความสำคัญในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอน

หลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ.2533) มุ่งเน้นให้มีการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของผู้เรียน ให้ผู้เรียนได้รู้จักค้นคว้า ทดลองปฏิบัติจริงเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ด้วยตัวเอง มุ่งส่งเสริมให้ผู้เรียน คิดเป็น ทำเป็น และแก้ปัญหาได้ ดังนั้นการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนเป็นการสอนระดับหนึ่ง ซึ่งเด็กได้เรียนรู้ด้านการกระทำด้วยตนเองโดยใช้สภาพแวดล้อมเป็นประสบการณ์ตรง ซึ่งจะส่งผลในด้านการเรียนรู้ให้มีความหมายยิ่งขึ้น

แหล่งความรู้ในชุมชนมีความสำคัญต่อการจัดการเรียนการสอนในระดับประถมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง เพราะการที่จะให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจสภาพท้องถิ่นที่ตนอาศัยอยู่ได้อย่างแท้จริงนั้นจะต้องใช้ทรัพยากรที่มีในท้องถิ่นมาประกอบการสอน การสอนสังคมศึกษาในสังคมปัจจุบันต้องสอนให้กว้างไกลจากห้องเรียนไปสู่สังคมภายนอก เพราะสังคมภายนอกมีทรัพยากรที่พร้อมมูลที่จะให้คำตอบ ให้ประสบการณ์ตรงแก่ครูและนักเรียนได้เป็นอย่างดี (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521)

ความสำคัญของแหล่งวิทยาการชุมชน ก็คือ

1. ช่วยให้การเรียนและการสอนได้กลายมาเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับกันทั้งผู้สอนและผู้เรียน เพราะผู้เรียนได้มีโอกาสเรียนผ่านประสบการณ์ตรงหรือเรียนรู้จากแหล่งความรู้เบื้องต้น ไม่ใช่ครูเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้แก่นักเรียนเพียงผู้เดียว
2. ชุมชนเป็นแหล่งอำนวยความสะดวกกิจกรรมทางสังคม และการพัฒนาทางสติปัญญา ทักษะและลักษณะนิสัยทางสังคม เช่น ได้ฝึกการคิด วิเคราะห์ วิจัย การสัมภาษณ์ การสังเกตความรับผิดชอบ ความร่วมมือ ความเป็นผู้นำ กิริยามารยาท ฯลฯ
3. ช่วยให้โรงเรียนและชุมชนได้มีความใกล้ชิดกันยิ่งขึ้น
4. เมื่อนักเรียนได้เรียนรู้ เกี่ยวกับชุมชนมากขึ้นก็จะทำให้เขาสนใจ และเข้าเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของชุมชนมากขึ้น ทำให้เขามีโอกาสพัฒนาตนเองให้เป็นพลเมืองที่ดียิ่งขึ้น (ภาสินี เปี่ยมพงศ์ สานต์, 2536)

ลัดดา ศิลาน้อย (2534) ได้กล่าวถึงความสำคัญในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ไว้ดังนี้ แหล่งความรู้ในชุมชนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาเป็นอย่างยิ่ง ครูควรนำแหล่งความรู้มาใช้กับนักเรียน เนื่องจาก

1. เป็นการฝึกให้นักเรียนรู้จักการสังเกต เพื่อค้นหาข้อเท็จจริง การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนไม่ว่าจะเป็นสถานที่หรือบุคคลก็ตามควรให้นักเรียนได้สังเกต เก็บรวบรวมข้อมูลจากแหล่งความรู้นั้นๆ
2. ทำให้นักเรียนคุ้นเคยกับสภาพแวดล้อม เป็นแนวทางในการปรับตัวเองเข้ากับสภาพแวดล้อม
3. แหล่งความรู้ในชุมชนมีสื่อเกือบทุกชนิดที่นักเรียนสามารถเรียนรู้ เสริมประสบการณ์ในเนื้อหาวิชาตลอดจนการแก้ไขปัญหาในชีวิตประจำวันได้ดีในสถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง
4. แหล่งความรู้ในชุมชนให้ประสบการณ์ตรงแก่นักเรียน ทั้งในด้านพฤติกรรมของมนุษย์ที่อยู่รอบตัวนักเรียน ในเรื่องของบทบาทมนุษย์ที่มีอยู่ในสังคม เช่นการให้นักเรียนได้สัมผัสกับบุคคลอาชีพต่างๆในชุมชน
5. แหล่งความรู้ในชุมชนทำให้นักเรียนเกิดความคิดรวบยอดที่ถูกต้องในเนื้อหาวิชา บางครั้งการใช้สื่อชนิดอื่นๆ ไม่ก่อให้เกิดความเข้าใจในเนื้อหาวิชาได้ดี แต่ถ้าให้นักเรียนออกไปสัมผัสกับของจริงในแหล่งความรู้จะตอบปัญหาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น
6. ทำให้นักเรียนเห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวนักเรียนเอง นักเรียนจะเห็นประโยชน์และคุณค่าของสิ่งแวดล้อม ยิ่งนักเรียนเคยพบเห็นเสมอแต่ไม่คิดว่าจะนำมาใช้ประโยชน์ต่อการเรียนการสอนได้ และความรู้สึกต่อมาก็คือความรู้สึกรักและหวงแหนสิ่งแวดล้อมนั้นเมื่อเห็นคนอื่นมาทำลาย

กล่าวโดยสรุป แหล่งความรู้ในชุมชนมีความสำคัญต่อการเรียนการสอนเป็นอย่างมาก เพราะทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ และเข้าใจสภาพท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ได้อย่างแท้จริง เป็นการได้รับประสบการณ์ตรงอย่างแท้จริง ส่งผลให้การเรียนการสอนบรรลุตามจุดประสงค์ตามที่ตั้งไว้ อย่างมีประสิทธิภาพ

2.2.3 ประเภทของแหล่งความรู้ในชุมชน

วาสนา ชาวหา (วาสนา ชาวหา, 2525) ได้แบ่งประเภทแหล่งความรู้ในชุมชนไว้ดังนี้

1. แหล่งวิชาที่เป็นบุคคล หมายถึง ผู้ที่มีความรู้ความสามารถเป็นพิเศษในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง และสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นได้โดยตรง
2. แหล่งวิชาที่เป็นสถานที่ อาจจะเป็นสถานที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เช่น ภูเขา น้ำตก ทะเล ฯลฯ หรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นมาได้แก่ โรงงาน โรงเรียน สวนสัตว์ ฯลฯ ซึ่งหาความรู้ได้จากสถานที่เหล่านั้น
3. แหล่งวิชาที่เป็น วัสดุอุปกรณ์ หรือ สิ่งมีชีวิตที่นำมา ใช้ใน การเรียน การสอนแล้วทำให้การเรียนรู้ดีขึ้น มีความหมายขึ้น

4. แหล่งวิชาที่เป็นกิจกรรม เช่น การละเล่นพื้นเมือง พิธีหรือประเพณีต่างๆในชุมชน แหล่งวิชาดังกล่าวนี้ถ้าจะจำแนกตามลักษณะความเป็นอยู่จะได้เป็น 3 ชนิดดังนี้

1) แหล่งวิชาภายในโรงเรียน หมายถึง สิ่งต่างๆที่อาจเป็นสิ่งมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตก็ตาม ที่อยู่ภายในบริเวณโรงเรียน เช่น ต้นไม้ แมลง บุคคลภายในโรงเรียน เป็นต้น

2) แหล่งวิชาภายในชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ซึ่งไม่ห่างไกลจากโรงเรียนมากนัก ใช้เวลาเดินทางไปกลับไม่เกินหนึ่งวัน ไม่ต้องค้างคืน ผู้บังคับบัญชาในสถานศึกษามีอำนาจอนุญาตได้ เป็นวิธีใช้กันมากไม่สิ้นเปลือง และไม่ต้องมีระเบียบในการขออนุญาตต่อกรมกอง

3) แหล่งวิชาภายนอกชุมชน หมายถึง สถานที่ที่อยู่ห่างไกลออกไป การเดินทางอาจต้องใช้เวลาเกินกว่าหนึ่งวันนั้นก็ต้องมีการค้างคืนหรือพักแรม

สำหรับ ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ (ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ . 2536) ได้กล่าวไว้ว่าประเภทของแหล่งวิทยาการในชุมชนมีหลายประเภท ที่สำคัญได้แก่

1. แหล่งวิทยาการทางด้านเอกสาร หรือสิ่งพิมพ์ เช่น แบบเรียน ตำรา หนังสืออ้างอิง ประเภทพจนานุกรม สารานุกรม ชีวประวัติ ฯลฯ แหล่งวิทยาการประเภทนี้ต้องการทักษะการอ่านที่ถูกต้อง จึงจะทำให้ผู้อ่านรู้จักจับความ แยกแยะ จับประเด็น ประเมินความถูกต้อง ตลอดจนรู้จักวิธีค้นคว้าหาข้อมูลในการอ่านให้รวดเร็วยิ่งขึ้น

2. แหล่งวิทยาการชุมชน และข่าวสารเหตุการณ์ประจำวัน ในที่นี้จะขอกล่าวเฉพาะแหล่งวิทยาการชุมชนซึ่งหมายถึง ทุกอย่างในชุมชน ที่นำมาใช้เป็นตัวอย่างให้เกิดแนวคิด ข้อสรุป ค่านิยมแก่นักเรียน แหล่งวิทยาการประเภทนี้จึงรวมไปถึงสถานการณ์ในชุมชนทุกรูปแบบ ซึ่งนักเรียนสามารถนำมาศึกษาเป็นการฝึกฝนสติปัญญา ความคิด หรือฝึกทักษะทางสังคมด้านต่างๆ ตลอดจนประสบการณ์ทุกอย่างที่จะช่วยให้เขาได้สามารถแสดงความรู้สึกรักคิดของคนออกมาได้

จากหนังสือสารานุกรมทางการศึกษา (Encyclopedia of Education) นิโคลส (Nichols 1971 : 342-343) ได้แบ่งประเภทของทรัพยากรไว้ดังนี้

1. ผู้ชำนาญพิเศษ (Specialists) ผู้ที่มีความชำนาญ เช่น นักดนตรี จิตรกร นักกีฬา อาชีพ พ่อค้า นักธุรกิจ นายธนาคาร นักอุตสาหกรรม แม่บ้าน ชวนา ฯลฯ

2. พ่อแม่หรือผู้ปกครองของนักเรียน (Parents of Students) เป็นทรัพยากรบุคคลที่สำคัญที่สุด

3. องค์การของผู้แทน (Agency Representatives) บุคคลที่เป็นตัวแทนของสังคม เทศบาล และองค์การเกี่ยวกับวัฒนธรรม รวมทั้งพวกพนักงาน คณะกรรมการด้านธุรกิจต่างๆ และหน่วยงานอื่นๆอีกมาก

4. ผู้แทนทางด้านธุรกิจ และอุตสาหกรรม (Business and Industrial Representatives) บุคคลที่ทำงานในโรงงานต่างๆ การขนส่ง เหมืองแร่ การเกษตร กิจการค้าต่างๆ การเงินและการประกันภัย

5. ผู้แทนของรัฐบาล (Government Representatives) บุคคลที่รับเลือกหรือแต่งตั้งจากจังหวัด เช่น นายกเทศมนตรี คณะกรรมการของจังหวัด ตำรวจ พนักงานดับเพลิง เจ้าหน้าที่อนามัย เป็นต้น รวมทั้งพวกที่อยู่ในระดับบริหารประเทศ เช่น สมาชิกวุฒิสภาผู้แทนราษฎร และบุคคลในสหพันธ์ต่าง

6. คณะกรรมการให้การศึกษาแก่ประชาชน (Citizens Advisory Committees) เช่น พวกที่ให้คำแนะนำในโรงเรียนและครู บุคคลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการบรรยาย สาธิตหรือให้นักเรียนออกไปเยี่ยมชม เช่น ไปสังเกตในระหว่างการประชุมรัฐสภา เป็นต้น

7. ทรัพยากรธรรมชาติ (Natural Resources) ประกอบด้วยพืช สัตว์ป่า หิน น้ำ ดิน แร่ และวัตถุทางธรรมชาติอื่นๆ

8. สิ่งทึ่มนุษย์สร้างขึ้น (Man-Made Resources) มนุษย์ได้สร้างสิ่งต่างๆเป็นจำนวนมากซึ่งมีคุณค่าทางการศึกษา และเป็นสิ่งสำคัญที่ใช้ในการสอน และการเรียนรู้ ได้แก่ อาคารสถานที่ เครื่องบิน ถนน รถไฟ รถยนต์ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ รูปปั้น และทรัพยากรที่ใช้ในโรงเรียน เช่น กระดานดำ โต๊ะเรียน โทรทัศน์ และคอมพิวเตอร์

สำหรับ ลัดดา สุขปรีดี (2522) ได้จำแนก แหล่งชุมชนที่อาจนำมาใช้ในการเรียนการสอน ได้ดังนี้

1. แหล่งวิชาภายในโรงเรียน ได้แก่ โรงฝึกงาน อาคารเรียน วัสดุอุปกรณ์ ต้นไม้ใบหญ้า แมลง ก้อนหิน ดิน สวนครัว ครู นักเรียน คณะกรรมการโรงเรียน เป็นต้น

2. บุคคลที่โรงเรียนเชิญมาเป็นวิทยากร เช่น ชาวนา ชาวประมง ช่างไม้ พ่อค้า ข้าราชการ ตำรวจ กำนันผู้ใหญ่บ้าน ภิกษุสงฆ์ นุรักษ์ไปรษณีย์ เป็นต้น

3. แหล่งวิชาภายในชุมชน และนอกชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ ปุชนียสถาน วัตถุโบราณ สถานที่ราชการ สถาบันทางศาสนา และพิพิธภัณฑ์ เป็นต้น

4. กิจกรรมและขนบธรรมเนียมประเพณีของชุมชน ได้แก่ ผลงานทางด้านศิลปกรรม สถาปัตยกรรม วรรณคดี ประเพณีพื้นบ้าน การละเล่นพื้นเมือง เป็นต้น

สรุปได้ว่าประเภทของแหล่งความรู้ในชุมชนที่สามารถนำมาใช้ในการเรียนการสอน ได้แก่ บุคคลที่มีความรู้ความสามารถในเรื่องต่างๆ สถานที่ที่มีมนุษย์สร้างขึ้น และสถานที่ที่เกิดเองตามธรรมชาติ วัสดุอุปกรณ์ เอกสาร สิ่งตีพิมพ์ กิจกรรมหรือการกระทำต่างๆของมนุษย์ ตลอดจนขนบธรรมเนียมประเพณี ความเชื่อต่างๆ เป็นต้น

2.2.4 หลักเกณฑ์ในการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องมีการมีเกณฑ์เพื่อเป็นแนวทางในการจัด การเรียนการสอนให้เป็นไปตามแผนการที่วางไว้ และเพื่อบรรลุตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ครูควรปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

1. ครูจะต้องสำรวจ แหล่งความรู้ในชุมชนอยู่เสมอ ก่อนที่จะใช้แหล่งชุมชน ในการเรียนการสอน
2. ครูจะต้องคำนึงว่าการใช้แหล่งชุมชนนั้น จะต้องเป็นประโยชน์มากกว่าการใช้วิธีการอื่นจริงๆ
3. ครูต้องคำนึงถึงระยะเวลา ระยะทางของแหล่งชุมชนที่จะใช้ ไม่ใช่ใช้เวลานานเกินไป ระยะทางต้องไม่ไกลเกินไป
4. สำรวจข้อมูลก่อนว่าข้อมูลนั้นมีความน่าสนใจในการศึกษาโดยการใช้แหล่งชุมชนหรือไม่
5. แหล่งชุมชนนั้นควรมีความเหมาะสมกับประสบการณ์เดิม อายุระดับชั้นของผู้เรียนด้วย
6. การใช้การเรียนการสอนโดยการใช้แหล่งชุมชนครั้งนี้ ผู้เรียนจะได้รับประสบการณ์ตรงที่เป็นรูปธรรมดีกว่า แหล่งชุมชนอื่นๆ
7. เวลาที่แหล่งชุมชนเปิดบริการต้องเป็นเวลาที่คุณเรียน ได้รับความสะดวกสบายที่จะไปปรับการศึกษา
8. การใช้แหล่งชุมชนนั้น สามารถให้คำตอบในปัญหาที่นักเรียนต้องการได้ตรงเป้าหมายที่ตั้งไว้
9. การใช้แหล่งชุมชนครั้งนี้ ต้องได้ผลคุ้มค่ากับทรัพยากรที่ลงทุนไป
10. ต้องคำนึงถึงการคมนาคมว่า สะดวกคุ้มค่ากับการเรียนการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนด้วย

นิพนธ์ สุขปรีดี (2526) ได้กล่าวว่าหลักเกณฑ์การเลือกแหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอนเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของบทเรียน ครูควรจะได้พิจารณาถึงสิ่งต่อไปนี้คือ

1. สิ่งที่เราควรคำนึงในการเลือกสื่อการสอนชุมชน
 - 1.1 สื่อการสอนในชุมชนที่เลือกมาใช้ในขบวนการเรียนการสอนนั้นเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของการเรียนการสอนที่สุด สื่อสามารถช่วยสร้างสถานการณ์การเรียนการสอนให้ผู้เรียนบรรลุเป้าหมายได้รวดเร็วที่สุด
 - 1.2 เลือกสื่อการสอนในชุมชนที่เหมาะสมกับประสบการณ์เดิมของผู้เรียน จะทำให้การถ่ายโยงความรู้ของผู้เรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และยังช่วยให้ผู้เรียนมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น และยังช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้อย่างต่อเนื่องกับประสบการณ์เดิม

1.3 ควรเลือกสื่อการสอน ในชุมชนให้ตรงกับเหมาะสมกับความพร้อมของผู้เรียน ซึ่งจะทำให้ผู้เรียนเรียนด้วยความกระตือรือร้น

1.4 การเลือกสื่อการสอนในชุมชนจะต้องเลือกสื่อการสอนในชุมชนซึ่งประหยัด ทรัพยากรมากที่สุด

2. ขั้นตอนการพิจารณาเลือกสื่อการสอนชุมชน

2.1 เลือกแหล่งสื่อการสอนในชุมชนจากรายการสื่อการสอนชุมชนซึ่งโรงเรียนหรือศูนย์ สื่อการสอนของกลุ่มโรงเรียนได้รวบรวมไว้

2.2 สํารวจข้อมูลต่างๆที่จะนำมาพิจารณาใช้แหล่งสื่อการสอน

2.3 เลือกรูปแบบของสื่อการสอนให้เหมาะสมที่สุด

2.4 ตัดสินใจเลือกแหล่งการสอนชุมชนที่เหมาะสมที่สุด เพื่อที่จะได้แหล่งสื่อการสอน ชุมชนที่ดีที่สุดและเหมาะสมกับการเรียนการสอนที่สุด

การปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน เป็นการช่วยให้การเรียนการสอนในครั้งนั้นๆประสบผลสำเร็จไปส่วนหนึ่ง และการจัดการเรียนการสอนก็จะเป็นไปตามแผน การที่วางไว้ บรรลุผลตามจุดประสงค์ที่คาดหวัง

2.2.5 วิธีการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน

ลัดดา สุขปริดี (2522) ได้กล่าวถึงกิจกรรมการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนดังนี้ การนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนอาจทำได้ 2 วิธีคือ

1. นำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในห้องเรียน เช่น การนำวัสดุอุปกรณ์บางอย่างในชุมชนมา ประกอบการเรียนการสอน เชิญวิทยากรมาบรรยาย เป็นต้น

2. พานักเรียนออกไปศึกษานอกสถานที่ ยังแหล่งวิชาชุมชนที่โรงเรียนตั้งอยู่ได้แก่ พาไป ชมฟาร์มเลี้ยงสัตว์ ไปดูการทำนา ไปชมสถานที่ราชการใกล้ๆโรงเรียน เป็นต้น นอกจากนี้ยังรวม ไปถึงการพาไปศึกษานอกสถานที่ยังแหล่งวิชาที่อยู่นอกชุมชนซึ่งโรงเรียนตั้งอยู่ เช่น ไปชมพิพิธภัณฑ์ โบราณวัตถุ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ การพาเด็กไปศึกษานอกสถานที่นี้จะต้องมี การวางแผน และเตรียมการเป็นอย่างดี เพื่อให้การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนได้ผลดีจริงๆ

นิพนธ์ สุขปริดี (2526) ได้แบ่งวิธีการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนในการเรียนการสอนไว้ ดังนี้

1. สื่อท้องถิ่นที่ครูและนักเรียนหาจากชุมชนเพื่อนำมาหรือดัดแปลงให้เป็นสื่อการสอน วัสดุชุมชนที่หาง่าย มีราคาเยา หรือได้เปล่า ครูและนักเรียนสามารถใช้ประโยชน์ของสื่อท้องถิ่น ให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพได้โดยจัดกิจกรรมดังต่อไปนี้

1.1 จัดการแสดงหุ่นเชิดด้วยมือจากสื่อท้องถิ่น เช่น เศษผ้า ดูกกระดาด ฟาง เป็นต้น

1.2 ทำเครื่องใช้ในชีวิตประจำวันจากสื่อท้องถิ่น เช่น กระเป๋าลือจากฟาง ภาชนะใส่ของจากกล่อง ที่เข็ดเท้าจากเศษผ้าเป็นต้น

1.3 สื่อท้องถิ่นเป็นวัสดุจัดทำงานศิลปะอาชีพ เช่น ทำกระทงใบตอง แจกันหอย กระเป๋ามัไฟ เสื้ออก เป็นต้น

1.4 จัดทำเครื่องประดับและของใช้ภายในบ้าน เช่น นำขวดเปล่ามาทำแจกัน เครื่องดนตรี

1.5 นำสื่อท้องถิ่นมาเป็นสื่อการสอนโดยตรงในห้องเรียนเช่นเดียวกับของจริง เช่น หินแร่ ของโบราณ ดิน อิฐ ทรายแบบต่างๆ เป็นต้น

2. การใช้สื่อบุคลากรในแหล่งสื่อการสอนชุมชนโดยการเชิญมาเป็นวิทยากร หรือสาธิตในห้องเรียน

3. การศึกษาแหล่งสื่อบุคลากรในชุมชนเพื่อการศึกษาปฏิบัติงานของบุคลากร ณ สถานที่นอกโรงเรียน เช่น การศึกษาวิธีการปลูกข้าว ณ ที่นาของชาวนา วิธีการสร้างอาคาร ณ สถานที่ก่อสร้าง

4. การสัมภาษณ์สื่อบุคลากรในชุมชนเพื่อจดบันทึก บันทึกเสียง บันทึกเทปโทรทัศน์ หรือถ่ายภาพยนต์

5. การพานักเรียนไปศึกษาแหล่งสื่อการสอนชุมชน ประเภทบุคคล สถานที่ และสื่อเฉพาะกิจกรรมใกล้ๆด้วยการเดินทางไปศึกษา

6. การศึกษาแหล่งสื่อการสอนชุมชนที่จำเป็นต้องพักแรมค้างคืนระหว่างการศึกษา

จะเห็นได้ว่าการนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนนั้นทำได้หลายวิธี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับผู้สอนว่าจะใช้ยุทธวิธีแบบใดจึงจะเหมาะสมกับเนื้อหาบางวิชา วิธีการที่นิยมใช้ในการนำเสนอ แหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนนั้นมีกิจกรรมที่โรงเรียนควรจัดให้นักเรียนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการเรียนการสอนอยู่ 3 วิธีคือ การศึกษานอกสถานที่ การเชิญวิทยากรมาพูดให้นักเรียนฟังและการสัมภาษณ์

การศึกษานอกสถานที่ (Educational field trip)

การไปศึกษานอกสถานที่เป็นแบบของการเรียนการสอนที่มุ่งให้ผู้เรียนได้รับประสบการณ์ตรง ซึ่งบางอย่างครูผู้สอนไม่อาจนำมาให้นักเรียน เป็นการเสริมความรู้ทางวิชาการ และเพิ่มพูนประสบการณ์ทางด้านสังคม และวัฒนธรรมให้กับนักเรียน นอกจากนี้การไปศึกษานอกสถานที่ยังเป็นเครื่องมือในการสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชนอีกด้วย จึงนับได้ว่าเป็น

เทคนิคและวิธีการสอน ที่มีคุณค่าซึ่งที่ครูผู้สอนควรนำมาพิจารณาใช้ใน กระบวนการเรียน การสอน (ณงณาด สดาวโรคม, 2533)

การศึกษานอกสถานที่หมายถึง การพานักเรียน ไปศึกษานอกสถานที่เรียน เพื่อศึกษาและ หาคำตอบเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในห้องเรียน เป็นการนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในการเรียนการ สอน (ลัดดา สุขปรีดี, 2522)

ไชยยศ เรืองสุวรรณ (2526) กล่าวว่า การศึกษานอกสถานที่เป็นการพานักเรียนออกไป ห้องเที่ยว นอกห้องเรียน ผู้เรียนจะได้เรียนรู้ด้วยการสังเกตจากสิ่งที่ได้พบเห็น เป็นการเพิ่มพูน ประสบการณ์ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น เช่น การไปเยี่ยมชมเรือนเพาะชำ โรงงานอุตสาหกรรม สวนสัตว์ หรือการไปทัศนอาจร เป็นต้น

สรุปแล้วการศึกษานอกสถานที่ เป็นการศึกษานอกห้องเรียนเป็นกระบวนการเรียนการ สอนวิธีหนึ่งที่จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทุกด้านให้แก่ผู้เรียน ได้แก่ ด้านร่างกาย สังคม อารมณ์ สติ ปัญญา รวมถึงจริยธรรม และคุณธรรม โดยเน้นประสบการณ์ตรงที่ตัวผู้เรียนเป็นผู้สัมผัสเอง (วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์, 2539)

การนำนักเรียน ไปศึกษานอกสถานที่สามารถทำได้ทั้งระยะใกล้และระยะไกลจากโรงเรียน ตามความเหมาะสม ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ กาญจนนา เกียรติประวัติ (2524) อ้าง ถึงใน ณงณาด สดาวโรคม (2533) ได้แบ่งการศึกษานอกสถานที่ออกเป็น 3 ประเภท ตามระยะ การเดินทางคือ

1. การศึกษานอกสถานที่ชนิดใกล้ห้องเรียน (Mini - Trip) คือ ยังเคลื่อนไหวยู่ภายใน บริเวณโรงเรียน
2. การศึกษานอกสถานที่ชนิดใกล้โรงเรียน (Mini - Trup) คือ การไปศึกษาในชุมชน รอบๆโรงเรียนซึ่งยังอยู่ในบริเวณที่สามารถเดินไปได้
3. การศึกษานอกสถานที่ชนิดไกลโรงเรียน (Mixi - Trip) คือ การไปศึกษานอกโรงเรียน ที่ต้องอาศัยพาหนะนำไป และใช้เวลาทั้งวันหรือมากกว่านั้น

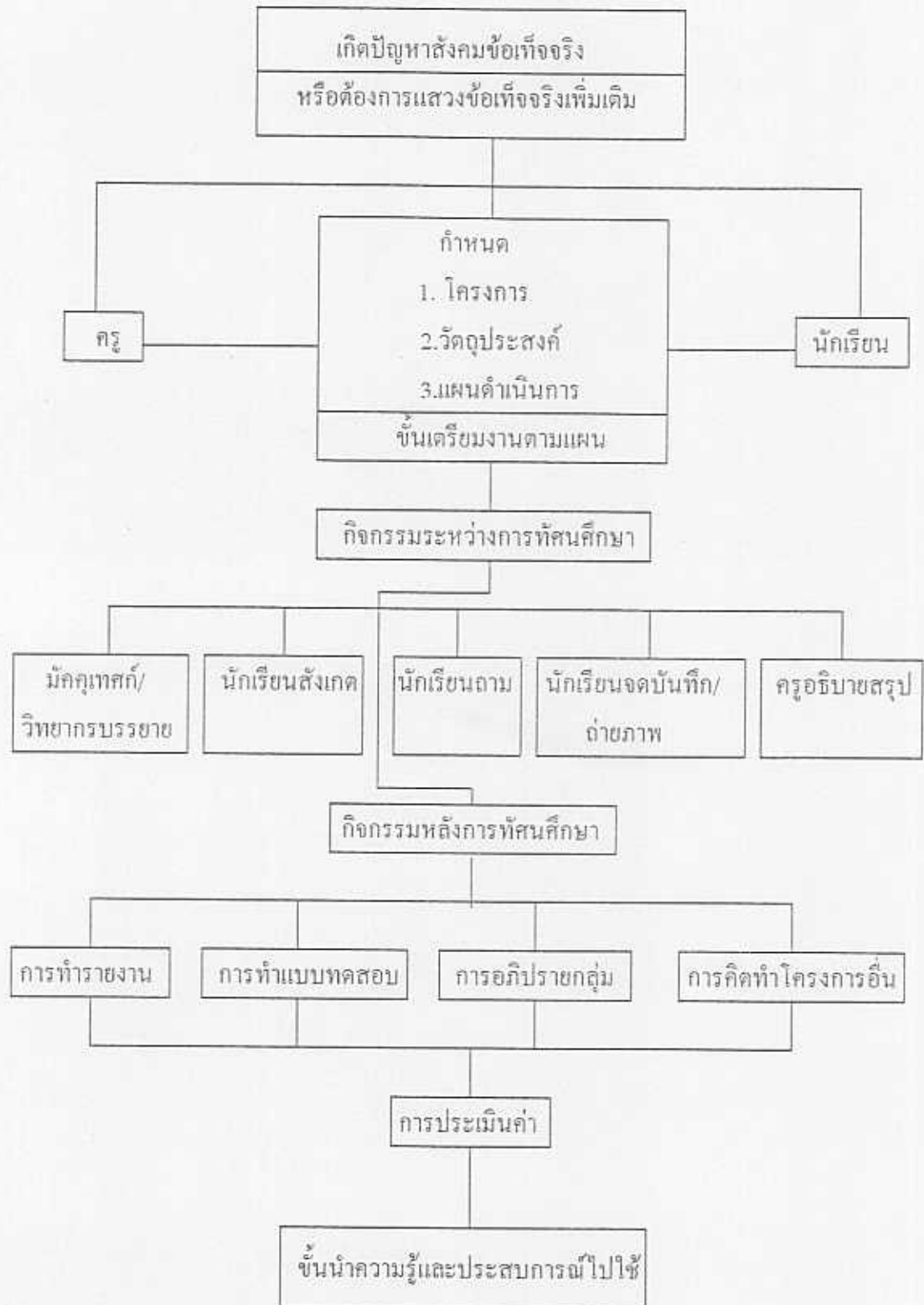
ลัดดา สุขปรีดี (2522) ได้แบ่งการศึกษานอกสถานที่ออกเป็น 2 ประเภท คือ

1. การศึกษานอกสถานที่ในระยะใกล้ หมายถึงการศึกษานอกสถานที่ในบริเวณใกล้ๆได้ แก่ ในบริเวณโรงเรียน สถานที่สำคัญๆในชุมชนที่ใกล้โรงเรียนตั้งอยู่ เช่น สถานที่ราชการ ตลาด สถานีอนามัย สวนสัตว์ แม่น้ำลำคลอง ฯลฯ
2. การศึกษาสถานที่ระยะไกลคือ ไปศึกษานอกสถานที่ที่อยู่ห่างไกลจากชุมชนที่โรงเรียน ตั้งอยู่ ซึ่งอาจต้องใช้ เวลาและพาหนะในการเดินทาง

พงษ์ผาถ สดวโรคม (2533) กล่าวว่า การไปศึกษานอกสถานที่ไม่ว่าจะจัดอยู่ในประเภทใด จะมีลักษณะและประโยชน์คล้ายคลึงกัน และครูผู้สอนควรดำเนินการดังต่อไปนี้

1. ครูและนักเรียนกำหนดโครงการ วัตถุประสงค์ และสถานที่ที่จะไปศึกษา
2. วางแผนการเดินทาง พาหนะ และค่าใช้จ่าย
3. เสนอโครงการเพื่อขออนุมัติผู้บังคับบัญชา และขออนุญาตผู้ปกครอง
4. ติดต่อที่พัก ยานพาหนะ และวิทยากร
5. จัดทำเอกสารคู่มือการเดินทาง และความรู้เกี่ยวกับสถานที่ที่ไปศึกษา
6. สำรวจเส้นทางและสถานที่ (หากไม่คุ้นเคยกับเส้นทาง)
7. ดำเนินการตามแผนที่กำหนดไว้
8. มีการสรุปความรู้ และให้นักเรียนบันทึกเพิ่มเติมในแต่ละแห่ง
9. ประเมินผลโดยให้ผู้เรียนทำรายงานหรือทำแบบทดสอบหรือโดยการอภิปราย ฯลฯ

จากขั้นตอนดังกล่าวนำมาแสดงเป็นแผนภูมิเพื่อให้มองเห็นได้ชัดเจนดังต่อไปนี้
แผนภูมิแสดงการดำเนินการจัดการศึกษานอกสถานที่

แผนภูมิที่ 3 ขั้นตอนการดำเนินการจัดการศึกษานอกสถานที่ (นงนพ สดวโรดม, 2533)

ส่วนถัดมา สุขปรีดี (2522) ได้กล่าวถึงขั้นตอนการดำเนินการศึกษานอกสถานที่ไว้ว่า การศึกษานอกสถานที่เป็นประโยชน์ต่อการเรียนการสอนให้ได้ผลและคุ้มค่า จะต้องมีการดำเนินการเป็นอย่างดีไม่ว่าจะเป็นการไปศึกษานอกสถานที่ในระยะใกล้หรือระยะไกลก็ตาม การดำเนินการศึกษานอกสถานที่ แบ่งออกเป็น 3 ระยะคือ

1. การเตรียมการ คือ การวางแผนการไปศึกษานอกสถานที่ ซึ่งจะเริ่มจากการมีปัญหเกิดขึ้นในบทเรียน และหาคำตอบไม่ได้ จำเป็นต้องไปศึกษานอกสถานที่ การเตรียมทำดังนี้

1.1 กำหนดจุดมุ่งหมายของการไปศึกษานอกสถานที่ สำรวจและหาข้อมูลของสถานที่ที่จะไปศึกษา มีการติดต่อกับสถานที่ที่จะไป นัดหมายเจ้าหน้าที่ของสถานที่นั้นให้เรียบร้อย

1.2 นำข้อมูลที่ได้เกี่ยวกับสถานที่ที่จะไปมาศึกษา และร่วมกันอภิปรายถึงความรู้ที่จะได้รับจากการไปศึกษานอกสถานที่ เพื่อให้สอดคล้องกับจุดมุ่งหมาย และเนื้อหาวิชา ถ้ามีสื่ออื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่นภาพยนตร์ สไลด์ หรือรูปภาพ อาจนำมาฉายดูเพื่อสร้างประสบการณ์ และเร้าความสนใจก่อนไปศึกษานอกสถานที่

1.3 กำหนดรายการ และเตรียมสิ่งที่จะต้องทำในการศึกษานอกสถานที่ ตั้งแต่ยานพาหนะ สิ่งของที่ต้องนำติดตัวไป หมายกำหนดการเดินทาง การแต่งกาย ข้อปฏิบัติระหว่างการเดินทาง เตรียมนักเรียนทำหน้าที่จดบันทึกซักถามเจ้าหน้าที่เพื่อนำมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน

1.4 ทำหนังสือขออนุญาตผู้ปกครอง และผู้บังคับบัญชาให้ถูกต้องตามระเบียบกระทรวงดังนี้

ก) ถ้าเป็นการศึกษานอกสถานที่ภายในราชอาณาจักรไม่ค้างคืน ขออนุญาตผู้บังคับบัญชาของสถานศึกษา ส่วนการขออนุญาตผู้ปกครองให้อยู่ในดุลยพินิจ ว่าสมควรหรือไม่

ข) การศึกษานอกสถานที่ภายในราชอาณาจักรค้างคืน ส่วนกลางต้องขออนุญาตจากกรมเจ้าสังกัด ส่วนภูมิภาคต้องได้รับอนุญาตจากผู้ว่าราชการจังหวัด และต้องได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองเป็นหนังสือรับรอง

ค) การไปศึกษานอกสถานที่นอกราชอาณาจักร ทั้งประเภทค้างคืนและไม่ค้างคืน ต้องขออนุญาตจากกระทรวงและได้รับอนุญาตจากผู้ปกครองเป็นหนังสือรับรอง

2. ระยะดำเนินการศึกษานอกสถานที่

ระหว่างดำเนินการศึกษานอกสถานที่อาจแบ่งนักเรียนเป็นกลุ่ม เพื่อให้ศึกษาสิ่งที่ชมได้ใกล้ชิด และเพื่อให้บรรลุจุดหมายที่ตั้งไว้ ควรชี้แจงและแนะนำนักเรียนในสิ่งที่ควรศึกษาและสนใจเป็นพิเศษ มีการจดบันทึกและซักถามเจ้าหน้าที่ที่นำชม ถ้าถามคำถามที่ต้องการคำตอบใน

ปัญหาที่ทำให้มาศึกษานอกสถานที่ในครั้งนี้ ควรเตรียมการมาก่อนตั้งแต่การวางแผนอาจมีการบันทึกภาพเพื่อนำกลับไปใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอนเมื่อกลับมาห้องเรียนแล้ว

เพื่อความเป็นระเบียบเรียบร้อย และความปลอดภัยของนักเรียนระหว่างการเดินทางศึกษานอกสถานที่ ควรจัดให้มีผู้ดูแลให้ถูกต้องตามระเบียบกฎกระทรวงว่าด้วยการพานักเรียน นิสิต นักศึกษาไปศึกษานอกสถานที่ด้วยดังนี้

- ก. ระดับประถมศึกษาลงไป นักเรียน 20 คน คอครู 1 คน
- ข. ระดับสูงกว่าประถมศึกษาขึ้นไป นักเรียน 30 คน คอครูหรืออาจารย์ 1 คน
- ค. ถ้ามีนักเรียน หรือ นิสิตหญิงไปด้วยให้ครู หรือ อาจารย์หญิงควบคุมไปด้วยตามความเหมาะสม

8. การประเมินผลและจัดกิจกรรม

หลังจากการไปศึกษานอกสถานที่แล้ว ครู นักเรียน ร่วมกันอภิปรายในความรู้ และ ปัญหาต่างๆที่ได้ประสบมาเพื่อประเมินผลให้ทราบว่า การศึกษานอกสถานที่ครั้งนี้บรรลุจุดมุ่งหมายเพียงใด นอกจากนี้อาจมีการทดสอบความรู้ และความคิดเห็นเกี่ยวกับสิ่งที่ได้ศึกษามาด้วยก็ได้

หลังการอภิปรายแล้วผู้เรียนบางคนอาจมีสิ่งสนใจ ปัญหาใหม่ๆเกิดขึ้นควรมีการส่งเสริมโดยจัดกิจกรรมอื่นๆติดตาม เช่นให้อ่านหนังสือ ค้นคว้ารายงาน จัดป้ายนิเทศ เป็นต้น ซึ่งนอกจากจะช่วยให้เข้าใจได้ดียิ่งขึ้นแล้วยังจะนำไปสู่การสนใจและค้นคว้าในสิ่งใหม่ๆต่อไปอีกด้วย

ทองทิพย์ วรรณพัฒน์ (2522) กล่าวว่า การวางแผนเพื่อออกไปศึกษานอกสถานที่ ครูจะต้องวางแผนตามลำดับ 4 ขั้นตอนใหญ่ๆดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ต้องกำหนดความมุ่งหมายในการศึกษานอกสถานที่ จุดมุ่งหมายนี้จะต้องก่อให้เกิดคุณค่าทางวิชาการ ได้ผลคุ้มค่ากับที่พานักเรียนออกไปและไม่มีกิจกรรมอย่างอื่นทดแทนได้ ในการกำหนดความมุ่งหมายนี้ สิ่งที่ครูจะถามตนเองก็คือ

1. มีความจำเป็นหรือไม่ที่จะต้องพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่
2. มันเกี่ยวข้องกับวิชาที่เรียนจริงๆหรือ
3. พฤติกรรมอะไรที่เราต้องการไปครั้งนี้
4. สภาพแวดล้อมเหมาะสมหรือไม่

ขั้นตอนที่ 2 การเตรียมการก่อนพานักเรียนไป

1. ครูจะต้องไปสำรวจแหล่งที่จะไปเสียก่อน อาจจะพาผู้แทนนักเรียนไปด้วยก็ได้ การสำรวจนี้เริ่มต้นจากโรงเรียน เส้นทาง สถานที่ที่จะศึกษา ที่พัก ผู้นำชมสถานที่และจะต้องแจ้งวัตถุประสงค์ของการศึกษานอกสถานที่กับผู้นำชมได้ทราบ เพราะเขาจะได้นำชมได้ตรงเป้าหมาย

2. ครูปรับปรุงวัตถุประสงค์ใหม่และจัดร่างกำหนดการ
3. เตรียมคำถามไว้สำหรับให้คำตอบ และระบุนานต่างๆที่จะมอบหมายให้เด็ก
4. พบกับนักเรียนทั้งชั้น ได้รับความสนใจด้วยการฉายภาพยนตร์ ภาพถ่ายหรือบรรยายแหล่งที่จะไป แล้วมีการอภิปรายในเหตุผลที่จะไป พร้อมกับปรับปรุงวัตถุประสงค์ร่วมกับนักเรียน เมื่อตกลงกันได้แล้วครูทำหน้าที่ปฐมนิเทศน์ให้นักเรียนทราบว่านักเรียนจะต้องเตรียมอะไรบ้าง จะไปโดยวิธีไหน อย่างไร เวลาไหน แจกกำหนดการ บอกงานที่นักเรียนจะต้องทำในขณะที่ไปถึง รวมทั้งเรื่องการแต่งกาย ความประพฤติ และความปลอดภัยในการเดินทาง

5. แจกกำหนดการให้เจ้าของสถานที่ทราบ

6. ขออนุญาตผู้ปกครอง

7. ปฏิบัติตามระเบียบว่าด้วยการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่
ขั้นตอนที่ 3 ขึ้นเดินทางและชมสถานที่ ออกเดินทางตามกำหนดนัดหมายเมื่อถึงสถานที่แล้วพาเยี่ยมชม้านับเจ้าของสถานที่ แล้วแยกย้ายกันเป็นกลุ่มๆตามที่ได้ออกไปไว้ ณ ขั้นที่ 2 ขั้นนี้อาจจะมีวิทยากรเจ้าของสถานที่เป็นผู้พา และอธิบายให้ทราบ

ขั้นตอนที่ 4 กิจกรรมขึ้นติดตามผล เมื่อนักเรียนกลับมาแล้วก็ควรจะมีการติดตามผลดูว่าการไปศึกษานอกสถานที่คราวนี้ได้ผลตามจุดมุ่งหมายหรือไม่ โดยอาจจะจัดกิจกรรมดังนี้

1. จัดนิทรรศการ นักเรียนรวบรวมเอกสารที่ได้มาทั้งหมด สิ่งที่ประจักษ์เอง แผนภูมิ ภาพ และอื่นๆที่เกี่ยวข้องมาจัดทำนิทรรศการแสดงผลงาน
2. จัดอภิปรายเพื่อรายงานประสบการณ์ที่ได้จากการไปคราวนี้
3. เขียนรายงานส่งครู ตอบคำถามที่ครูให้ไว้ก่อนไป

ประโยชน์ของการศึกษานอกห้องเรียน

1. เด็กได้เห็นคุณค่าของสิ่งแวดล้อมที่ไม่สามารถแยกออกจากชีวิตมนุษย์ได้ การศึกษานอกสถานที่ไม่ใช่สิ่งที่ยุ่งยากการศึกษานอกสถานที่จะช่วยให้นักเรียนเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม เข้าใจบทบาท และหน้าที่ของตนเอง
2. เพื่อส่งเสริมการสอนให้มีประสิทธิภาพเพิ่มขึ้น เมื่อเด็กได้ไปศึกษานอกสถานที่จะเป็นสิ่งเร้าให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนการสอน เกิดความสนุกสนาน เด็กได้ฝึกการบรรยายเขียนโครงกลอน และวาดภาพจากสิ่งที่พบเห็น ความสวยงาม การพบเห็นบทบาทของบุคคลต่างๆทำให้เข้าใจถึงบทบาททางสังคม และใช้ชีวิตในสังคมได้เป็นอย่างดี
3. ทำให้เด็กได้รับประสบการณ์ตรง ได้พบสภาพที่แตกต่างไปจากชั้นเรียน เพราะเด็กต้องเผชิญปัญหาและอุปสรรคต่างๆในชีวิตจริง
4. นอกจากนี้การศึกษานอกห้องเรียนยังเป็นแนวทางการศึกษาตลอดชีวิตอีกด้วย

(วิมลรัตน์ สุนทรโรจน์, 2539)

ชม ภูมิภาค(2526) ได้กล่าวถึง คุณค่าของการศึกษานอกสถานศึกษา (Field Trip) ไว้หลายประการ สรุปได้ดังนี้

1. การศึกษานอกสถานศึกษาช่วยให้ประสบการณ์ในการเรียนมีความสมบูรณ์ เพราะได้สังเกตของจริงเป็นการเรียนด้วยตนเอง
2. การศึกษานอกสถานที่ที่มีผลในการพัฒนา ปรับปรุง และเปลี่ยนแปลง ทักษะได้ดี
3. เป็นวิธีการในการเพิ่มพูนความสนใจในสิ่งที่เรียนในโรงเรียนให้มากยิ่งขึ้น ได้ประการหนึ่ง เพราะเห็นความเกี่ยวข้องของสิ่งที่เรียนกับสถานที่เป็นจริง
4. เป็นวิธีการทำให้วิชาที่เรียนในโรงเรียนมีความเป็นบูรณาการได้ประการหนึ่ง
5. เป็นโอกาสที่จะได้ใช้ฝึกฝนความเป็นระเบียบ วินัย ความตรงต่อเวลา ความสุภาพอ่อนโยน ความริเริ่มและมนุษยสัมพันธ์ให้แก่นักเรียน
6. เป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้นักเรียนรู้จักเล่า และเขียนเรื่องต่างๆ ได้ดี ประการหนึ่ง
7. เป็นเครื่องมือในการที่จะฝึกให้นักเรียนทำงานร่วมกัน โดยเฉพาะการกระทำกิจกรรมหลังการศึกษานอกสถานศึกษา

สรุปแล้วการศึกษานอกสถานที่ เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นด้วยประสบการณ์ตรงนอกห้องเรียน เป็นกิจกรรมที่ทำให้บทเรียนมีความสนุกสนานขึ้น ประสบการณ์ตรงจากสิ่งที่เป็นจริงทำให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ด้วยกระบวนการแก้ปัญหาต่างๆ และสามารถนำความรู้ไปใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

การเชิญวิทยากร

วิทยากรเป็นผู้มีความรู้ ความชำนาญ และมีประสบการณ์ในการทำงาน และประกอบกิจกรรมมาโดยเฉพาะถ้าจะเปรียบเทียบกับวิทยากรกับครูว่าใครจะมีความชำนาญ และมีความรู้มากกว่ากัน ก็คงจะยอมรับกันว่า ความรู้ที่ลึกซึ้ง ความชำนาญเฉพาะเรื่องของวิทยากรย่อมดีกว่าครู อย่างเช่น ชาวนา ชาวไร่ ช่างซ่อมเครื่องยนต์ พ่อค้า นางพยาบาล ตำรวจ ฯลฯ เมื่อครูสอนเรื่องการทำนา ครูก็สามารถเล่าถึงวิธีการทำนาได้ก็จริง แต่จะไม่ได้รายละเอียด และข้อเท็จจริงเหมือนชาวนา ดังนั้นในการให้ความรู้ และประสบการณ์ตรงแก่นักเรียนถ้าเป็นไปได้เมื่อมีโอกาส และสามารถเชิญวิทยากรมาสอน มาสาธิตแทนครูได้ ซึ่งนักเรียนจะได้รับความรู้เป็นอย่างดี สุพิน บุญชูวงศ์ (2534) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นในการเชิญวิทยากร และคุณสมบัติของวิทยากรที่จะเชิญไว้ดังต่อไปนี้

ลำดับขั้นในการเชิญวิทยากร

1. ครูควรเลือกหาบทเรียนที่ครูขาดความชำนาญ หรือต้องการเปลี่ยนบรรยากาศ และสามารถเชิญวิทยากรได้สะดวก
2. ควรมีจุดประสงค์ว่าต้องการให้นักเรียนได้เรียนรู้ในเรื่องอะไร เมื่อไร และโดยวิธีใด

3. ควรศึกษาและสอบถามคุณสมบัติของวิทยากรว่ามีความรู้ ความสามารถเกี่ยวกับเรื่องที่จะพูด

4. ทำจดหมายติดต่อกับวิทยากร

5. เตรียมสถานที่ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เครื่องมือเครื่องใช้ กระดานดำ ชอล์ก ไมโครโฟน เครื่องฉายสไลด์ ฯลฯ ตามที่วิทยากรจำเป็นต้องใช้ และควรสามารถจัดหาให้ได้

6. อบรมนักเรียนเกี่ยวกับมารยาทของผู้ฟัง และผู้พูดที่ดี เช่น การกล่าวต้อนรับ การแสดงความเคารพ ความตั้งใจ และความสนใจ การซักถาม และการกล่าวขอบคุณ รวมทั้งการเตรียมพื้นฐานความรู้ในเรื่องนั้น ๆ แก่นักเรียนเสียก่อน

คุณสมบัติของวิทยากรที่จะเชิญ

1. วิทยากรมีความเต็มใจที่จะมาเล่า แสดงและสาริด
2. ควรเป็นบุคคลที่อยู่ในท้องถิ่น เพื่อจะได้เดินทางสะดวก ประหยัดค่าใช้จ่าย
3. ถ้าเป็นผู้ปกครองของนักเรียนจะดีมากทีเดียว เพราะผู้ปกครองและนักเรียนต่างมีความผูกพัน ความเป็นกันเอง ซึ่งยังทำให้การถ่ายทอดวิชาความรู้เป็นไปด้วยดี
4. บทเรียนที่ควรเชิญวิทยากรมาสอนแทนครู ได้แก่ การขยายพันธุ์พืช-สัตว์ การเลือกตั้งและแนวการศึกษาต่อ ฯลฯ

ก่อนที่จะเชิญวิทยากรมาครูควรติดต่อกับวิทยากรถึง วัน เวลา ที่เหมาะสม อธิบายถึงสิ่งที่นักเรียนกำลังเรียนอยู่ในชั้น และแจ้งให้ทราบว่าการต้องการข้อมูลอะไร จะให้พูดนานเท่าไร ต้องใช้อุปกรณ์อะไรบ้าง แจ้งให้ทราบถึงวัย และระดับอายุตลอดจนความพร้อมของเด็ก เด็กนักเรียนจะช่วยเตรียมการได้มาก และสามารถช่วยเลือกวิทยากร และอาจส่งกรรมการไปเชิญวิทยากร หรือเขียนจดหมายเชิญ นักเรียนบางคนอาจได้รับเลือกให้คอยดูแลวิทยากร ในขณะที่นั่งรอ ในห้องพัก บางคนอาจให้เป็นผู้กล่าวแนะนำวิทยากรให้นักเรียนในชั้นได้รู้จัก ครูควรสนทนากับนักเรียนถึงเรื่องการวางแผนอย่างมีมารยาทขณะที่วิทยากรกำลังพูด และนักเรียนควรได้รับการแนะนำให้เขียนรวบรวมคำถามที่ต้องการถามเอาไว้ล่วงหน้า ครูอาจให้นักเรียนแต่ละคนหรือเป็นกลุ่มเล็ก ๆ เป็นผู้เก็บรวบรวมคำตอบทั้งหลายเพื่อนำเสนอเป็นรายงานต่อชั้นในวันนั้น หรือวันรุ่งขึ้น คุณค่าของวิทยากรจะเพิ่มขึ้นถ้าบรรดาภาสในห้องเรียนเป็นกันเอง และอบอุ่น ไม่เป็นพิธีการ ไม่ตึงเครียด หรือร้อน ระหว่างการพูดครูควรอยู่เบื้องหลังแต่ต้องพร้อมที่จะเตือนวิทยากรเมื่อนักเรียนไม่เข้าใจความหมายของคำจำกัดความ ข้อความ หรือนิยามต่าง ๆ (ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์, 2536)

Kim (1983) ได้กล่าวถึงการเชิญวิทยากรว่า การเลือกวิทยากรต้องมีความพึงพอใจ และแจ้งรายละเอียดเกี่ยวกับเนื้อหาที่จะสอนให้วิทยากรทราบล่วงหน้า เพื่อวิทยากรจะได้เตรียมตัวได้ถูก และควรบอกถึงความสนใจ และความสามารถของเด็กด้วย การดำเนินการบรรยายเริ่มจากครูทำการแนะนำวิทยากร และกล่าวขอบคุณที่วิทยากรได้ให้ความรู้และความเข้าใจ การกล่าวขอบคุณนี้

ครูอาจจะกล่าวก่อนหรือหลังจากที่วิทยากรได้อภิปรายเสร็จแล้ว หลังจากวิทยากรอภิปรายเสร็จครูมีหน้าที่สรุปในแต่ละประเด็นที่วิทยากรได้อภิปราย (ในกรณีที่มิมีวิทยากรหลายท่าน และอภิปรายในหัวข้อที่เป็นข้อคิดเห็น เช่น เกี่ยวกับการเมือง ศาสนา เชื้อชาติ เป็นต้น)

การเชิญวิทยากรมาให้ความรู้แก่นักเรียนในชั้นเรียน เป็นการจัดประสบการณ์ให้นักเรียนได้รู้จักค้นคว้าหาคำตอบด้วยตนเอง เรียนรู้ด้วยตนเอง เป็นการฝึกให้เด็กนักเรียนเป็นคนกล้าแสดงออก นักเรียนได้รับความรู้ ข้อเท็จจริงจากบุคคลนั้น ๆ โดยตรง การจัดการเรียนการสอนโดยการนำเอาแหล่งความรู้ในชุมชนมาสู่ห้องเรียน ทำให้บรรยากาศในห้องเรียนเร้าใจ เด็กนักเรียนมีความสนใจและกระตือรือร้นในการเรียนมากยิ่งขึ้น

การสัมภาษณ์ (Interview)

วนิดา เลหาวัฒน์ (2527) อ้างถึง อภิรมย์ ณ นคร (2505) ได้กล่าวถึง การนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ให้เกิดประโยชน์ทางการสอนโดยทางโรงเรียนเป็นผู้จัดกิจกรรมให้นักเรียน อีกกิจกรรมหนึ่งนั่นก็คือ การสัมภาษณ์

การสัมภาษณ์ คือ การสนทนาระหว่างบุคคล 2 ฝ่าย โดยมีผู้ซักถามเรียกว่า ผู้สัมภาษณ์ และมีผู้ตอบเรียกว่าผู้ให้สัมภาษณ์

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนตามแนวหลักสูตรประถมศึกษา 2521 ถือว่าการสัมภาษณ์มีความสำคัญมาก เพราะเป็นวิธีการหนึ่งของการแสวงหาความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียน การสัมภาษณ์ผู้มีความรู้โดยเฉพาะสาขาวิชา และผู้ที่มีประสบการณ์ตรงย่อมทำให้ผู้เรียนทราบทัศนคติของผู้ให้สัมภาษณ์ และได้รับความรู้รวมทั้งเทคนิควิธีการต่าง ๆ จากผู้ให้สัมภาษณ์นับว่าเป็นกิจกรรมการสอนที่ทำให้เกิดการเรียนรู้แก่ผู้เรียนเป็นอย่างดีทั้งยังเป็นการฝึกให้นักเรียนมีความกล้าที่จะแสดงออก ได้ฝึกทักษะในการพูด ฟังมารยาทในการสนทนาและเป็นการศึกษาหาความรู้ด้วยตนเองของผู้เรียนด้วย

การสอนโดยวิธีนี้ ครูและนักเรียนควรตกลงร่วมกันในการเลือกบทเรียนเสียก่อนว่าควรใช้บทเรียนใดในการสัมภาษณ์ โดยคำนึงว่าจะได้รับประโยชน์คุ้มค่าจากวิธีนี้หรือไม่ และจะต้องทราบล่วงหน้าว่าบุคคลที่จะสัมภาษณ์เป็นใคร อยู่ที่ไหน จะติดต่อได้อย่างไร ตัวอย่างเรื่องที่เหมาะให้เด็กสัมภาษณ์ เช่น ลักษณะและปัญหาการประกอบอาชีพในท้องถิ่น ประวัติบุคคลสำคัญในท้องถิ่น ฯลฯ เป็นต้น

การสัมภาษณ์จะมีลักษณะแตกต่างไปจากการสนทนาชนิดอื่น ๆ คือ

1. ผู้สัมภาษณ์จะต้องมีวัตถุประสงค์ในการสัมภาษณ์ทุกครั้ง และผู้สัมภาษณ์อาจจะนำผลที่ได้จากการสัมภาษณ์นั้น ไปอ้างอิงหรือเป็นประโยชน์ในการศึกษา หรืออาจนำไปเปิดเผยให้สังคมได้รับรู้

2. ทั้งผู้ให้สัมภาษณ์และผู้สัมภาษณ์ ต้องกระเตรียมให้พร้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้

สัมภาษณ์ต้องเตรียมคำถามให้พร้อม จะต้องเป็นคำถามง่ายไม่ซับซ้อน จะต้องเป็นคำถามได้เป็นคำตอบที่เป็นข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง ถ้าเป็นด้านวิชาการผู้สัมภาษณ์ควรจะแจ้งให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ทราบล่วงหน้าว่าจะสัมภาษณ์เกี่ยวกับเรื่องอะไร เพื่อให้ผู้ถูกสัมภาษณ์ได้มีโอกาสเตรียมการค้นคว้าล่วงหน้า

3. ผู้สัมภาษณ์จะต้องมีมารยาทและศิลปะในการพูด

ชนิดของการสัมภาษณ์ อาจแบ่งออกตามการปฏิบัติได้ 2 แบบ คือ

1. การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นพิธีการ (Informal Interview) เป็นการสัมภาษณ์บุคคลที่สนิทสนมเป็นกันเองกับผู้สัมภาษณ์ การสัมภาษณ์แบบนี้ไม่ต้องเตรียมมากเพียงแต่เตรียมจุดประสงค์ของการสัมภาษณ์และคำถามไว้ล่วงหน้าเท่านั้น

2. การสัมภาษณ์แบบเป็นทางการ (Formal Interview) การสัมภาษณ์แบบนี้จะมีหลักเกณฑ์มากกว่าแบบแรก คือ ผู้สัมภาษณ์จะต้องเตรียม และแจ้งเรื่อง เวลา สถานที่ ที่จะทำการสัมภาษณ์ให้ผู้ให้สัมภาษณ์ทราบล่วงหน้า

สำหรับวิธีการที่จะไปสัมภาษณ์นั้นจะต้องปฏิบัติดังนี้

1. เตรียมหัวข้อที่จะสัมภาษณ์พร้อมอุปกรณ์อื่น ๆ เช่น กระดาษ ปากกา เครื่องบันทึกเสียง กล้องถ่ายรูปหรือถ่ายสไลด์
2. เตรียมคำถามที่จะใช้ในการสัมภาษณ์ให้ชัดเจน สั้นกระชับรัดได้ใจความ
3. อบรมเรื่องระเบียบวินัย การปฏิบัติตน และกริยามารยาทในการสัมภาษณ์ การใช้คำพูด
4. หลังจากสัมภาษณ์แล้วให้นำผลงานมาเสนอหน้าชั้น เพื่อเป็นการขยายความรู้ที่ได้รับให้เพื่อน ๆ ฟัง (ลัดดา ศิลาน้อย, 2534)

หลังจากจบการสัมภาษณ์แล้ว นักเรียนจะต้องเสนอเป็นรายงานการสัมภาษณ์แก่ครูและเพื่อนครู และนักเรียนร่วมกันอภิปราย และสรุปข้อคิดเห็น ทักษะคติ ความรู้สิ่งต่าง ๆ ให้สอดคล้องกับบทเรียน

รุจิระ สุภรณ์ไพบูลย์ (2538) ได้กล่าวว่า การสัมภาษณ์มีประโยชน์ต่อการเรียนการสอนดังต่อไปนี้

1. ช่วยให้คนส่วนใหญ่ได้รู้ถึงความสามารถ และการกระทำที่ดีมีประโยชน์ของกันและกันซึ่งทำให้เกิดความสามัคคีในชุมชนนั้น
2. การสัมภาษณ์มีประโยชน์ในด้านการค้นคว้าหาข้อเท็จจริงทางการศึกษาและจิตวิทยา

3. ทำให้มีความร่วมมือระหว่างโรงเรียนกับชุมชน เพื่อช่วยแก้ปัญหาที่เกิดขึ้นกับตัวนักเรียนทางการเรียน และปัญหาส่วนตัว

4. เพื่อเป็นการช่วยพัฒนาสุขภาพจิตของนักเรียน และเป็นการช่วยแนะแนวทางชีวิตทั้งหลาย ด้านการเรียนและด้านส่วนตัวของนักเรียน ให้ดำเนินไปในทางที่ถูกที่ควร เพื่อเป็นพลเมืองดีของประเทศ

5. เป็นการสร้างมนุษยสัมพันธ์ที่ดีระหว่างโรงเรียนและชุมชน

การสัมภาษณ์เป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ที่สอดคล้องกับหลักสูตรประถมศึกษาฉบับปัจจุบันอีกรูปแบบหนึ่ง เป็นการให้เด็กนักเรียนได้รู้จักแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง รู้จักการสังเกตกล้าแสดงออก ถือว่าเป็นการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ฝึกให้เด็กเกิดทักษะได้อย่างดียิ่ง

2.2.6 กิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชน นั้น ลัดดา ศิลา น้อย (2534) ได้กล่าวว่า การสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนในวิชาสังคมศึกษา ในการนำชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนในรูปของกิจกรรมการเรียนการสอนนั้น จำต้องมีวิธีการหลักการที่เหมาะสม การสอนโดยใช้กิจกรรมในชุมชน เป็นการสอนที่ให้ผู้เรียนได้สัมผัสของจริงจากชุมชน ในระยะทางประมาณไม่เกิน 2 กิโลเมตร โดยใช้หลักการวางแผนร่วมกันระหว่างครูกับนักเรียนว่าจะเลือกวิธีการอะไรบ้าง เช่น การสัมผัสกับบุคคล สถานที่ วัสดุ อุปกรณ์ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่จะเรียน ซึ่งใช้กิจกรรมศึกษานอกสถานที่ การเชิญวิทยากรในชุมชนเพื่อให้ความรู้ การสัมภาษณ์บุคคลที่เป็นแหล่งความรู้ และการนำวัสดุอุปกรณ์ในชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอน ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ขั้นนำเสนอ เป็นขั้นที่ครูและนักเรียนร่วมกันเสนอปัญหาหรือความต้องการที่จะแก้ไขปัญหาด้วยสื่อและวิธีการต่างๆ กระตุ้น เพื่อนำไปสู่การสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน

ขั้นตอนที่ 2 ขั้นกำหนดจุดมุ่งหมาย นักเรียนเลือกปัญหาและตั้งจุดมุ่งหมายในการเรียนว่า จะศึกษาปัญหาเรื่องใดบ้าง จะใช้กิจกรรมในการสอนในแหล่งชุมชนวิธีใดในการศึกษาค้นคว้า

ขั้นตอนที่ 3 ขั้นวางแผน ครูและนักเรียนร่วมกันวางแผนตามขั้นตอนดังนี้

3.1 วัตถุประสงค์ในการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนเพื่ออะไร

3.2 เตรียมคำถามและปัญหาให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์

3.3 จัดวางระเบียบในการศึกษาการสอน โดยกิจกรรมในแหล่งชุมชนเน้นในเรื่องความมีระเบียบวินัยในการศึกษาค้นคว้า

3.4 วางแผนในเรื่องวัสดุอุปกรณ์ในการเก็บข้อมูล

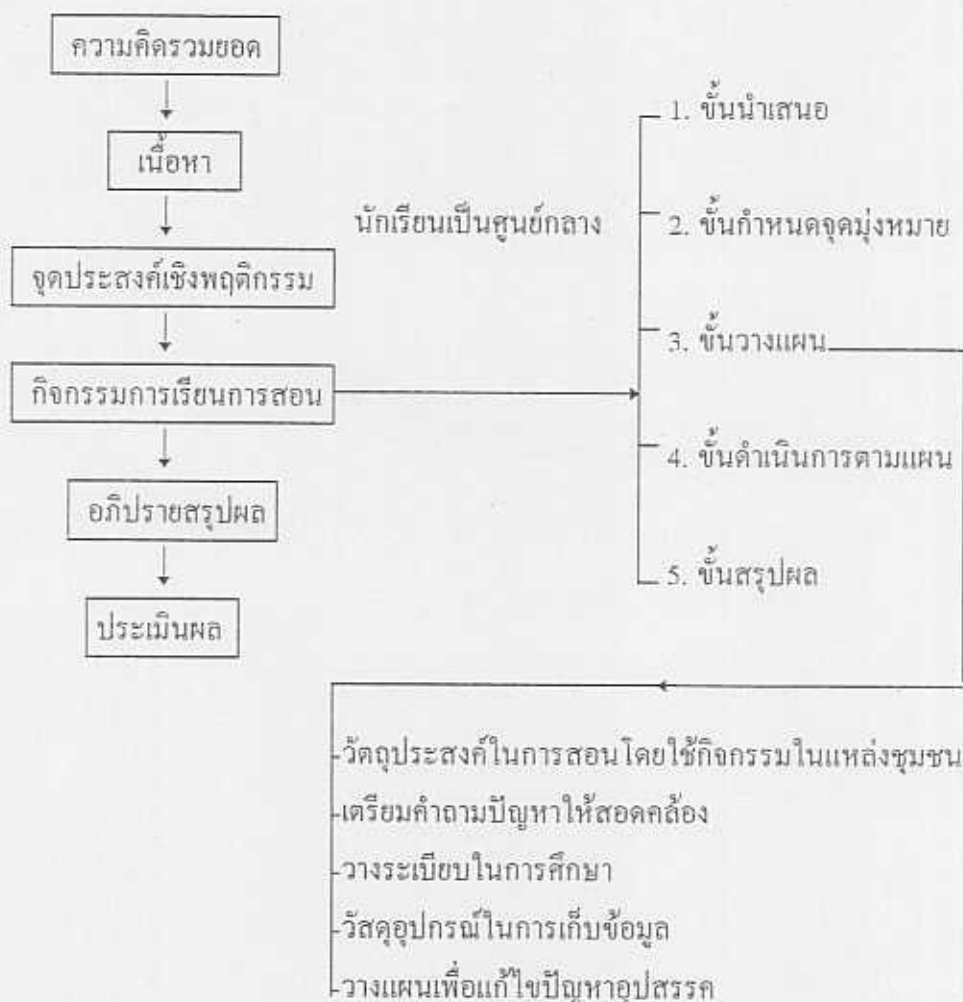
3.5 วางแผนร่วมกับผู้เกี่ยวข้องในการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน

3.6 วางแผนเพื่อแก้ไขปัญหาอุปสรรค ที่อาจเกิดขึ้นในการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน

ขั้นตอนที่ 4 ขั้นดำเนินงาน เป็นขั้นที่ปฏิบัติตามขั้นตอนที่วางแผน

ขั้นตอนที่ 5 ขั้นประเมินผลการสอน โดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนหลังกิจกรรมในแต่ละครั้งด้วยการอภิปรายร่วมกัน การรายงานของกลุ่ม การจัดนิทรรศการ

จากขั้นตอนการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนนำมาเขียนแสดงเป็นแผนภูมิได้ดังนี้
ขั้นตอนในการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน

แผนภูมิที่ 4 ขั้นตอนในการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน (ลัดดา ศีลาน้อย, 2534)

จากแผนภูมิขั้นตอนในการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน ในการเรียนการสอนวิชา สังคมศึกษา จะเห็นได้ว่าการจัดการเรียนการสอนมุ่งเน้นที่ตัวนักเรียนเป็นศูนย์กลาง ให้นักเรียนได้ ค้นคว้าหาความรู้ รู้จักคิด รู้จักวิธีแก้ไขปัญหาด้วยการฝึกให้นักเรียนได้ลงมือปฏิบัติจริง สรุปหลักการด้วยตนเองมากกว่าจดจำจากครู

2.2.7 ประโยชน์จากการนำความรู้จากแหล่งชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอน

การนำแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอน จะช่วยให้นักเรียนและครูมีความรู้เกี่ยวกับชุมชน และสามารถนำความรู้จากโรงเรียนมาใช้ กับชุมชนในชีวิตจริง นำความรู้จากแหล่งชุมชน กลับมาศึกษาชั้นเรียน เพื่อเพิ่มพูนประสบการณ์ในการเรียนการสอนให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทั้งยังทำให้บทเรียนน่าสนใจอีกด้วย เพราะเด็กได้มีส่วนร่วมกิจกรรมอย่างจริงจัง (ลัดดา สุขปริดี,2522)

ภาสินี เปี่ยมพงศ์สานต์ (2536) ได้กล่าวถึงประโยชน์ในการใช้แหล่งวิทยาการชุมชนในการเรียนการสอนไว้ดังนี้ ประสบการณ์ในโรงเรียน จะกลายเป็นสิ่งมีความหมายยิ่งขึ้น เพราะประสบการณ์จริงนอกโรงเรียน และสถานการณ์ที่เป็นรูปธรรมจะวางพื้นฐานนำไปสู่การสร้างแนวความคิดหลักในการเรียนรู้ของนักเรียน

นักเรียนจะปรับตัวเป็นพลเมืองที่ดียิ่งขึ้น เมื่อรู้ว่าเขาได้เข้าไปเกี่ยวข้องกับประสบการณ์ การเรียนรู้ที่มีความหมาย เช่น ถ้าเขาได้เข้าไปช่วยพัฒนาชุมชนให้สะอาด เขาก็จะรู้สึกไม่อยากทิ้งขยะมูลฝอย อยากให้ชุมชนสะอาดน่าอยู่ สิ่งเหล่านี้มีค่ามากกว่าการอ่านหรือการฟังคำสอนจากตำรา เพราะเขาได้ลงมือทำเองและเกิดความรู้ลึกซึ้งขึ้นเอง

สุวิวัฒน์ มุททเมธา (2524) ได้กล่าวถึงคุณค่าที่ได้จากการใช้ทรัพยากรชุมชนให้เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา ไว้ดังต่อไปนี้

1. ช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์ระหว่างการเรียนรู้กับชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนและชีวิตประจำวันของเด็ก เด็กสามารถนำความรู้จากโรงเรียนมาใช้กับชุมชนในชีวิตจริงที่ตนอาศัยอยู่ อันเป็นพื้นฐานสำหรับกิจกรรมเสริมหลักสูตรของนักเรียนทุกระดับชั้น
2. ช่วยให้ครูและนักเรียนมีความรู้เรื่องชุมชน และสามารถนำความรู้ที่ได้จากชุมชนใช้เป็นประโยชน์ในห้องเรียน และช่วยปรับปรุงประสิทธิภาพของการเรียนการสอนให้ดีขึ้น
3. ช่วยให้บทเรียนสนุกสนานน่าสนใจ เพราะเด็กได้ร่วมในกิจกรรม
4. ช่วยให้หลักสูตรมีความหมาย และสมบูรณ์ขึ้นเพราะเด็กได้เห็นสภาพจริง
5. ทำให้ผู้เรียนมองเห็นประโยชน์ของการเรียนรู้ และการศึกษายิ่งขึ้น
6. สิ่งที่ใช้ในการเรียนรู้หาได้ง่าย เนื่องจากเป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชนเพียงแต่โรงเรียนศึกษา ตำรวจ ท้าความเข้าใจสิ่งต่างๆเหล่านั้นเท่านั้น

7. ประหยัดเงิน ประหยัดเวลา เนื่องจากสิ่งที่ใช้เป็นสิ่งที่มียู่แล้วในชุมชนนั้น
8. ทำให้ชุมชนมีความตื่นตัวในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นทางด้านเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม หรือด้านอื่นใดก็ตามที่โรงเรียนก่อให้เกิดการเรียนรู้ขึ้น
9. ความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนกับชุมชนจะดำเนินไปอย่างดี เนื่องจากต่างฝ่ายต่างเห็นประโยชน์ และก่อประโยชน์ให้แก่กันและกัน
10. ปลุกฝังและส่งเสริมสภาพการเรียนรู้ตลอดชีวิตให้แก่ผู้เรียน และชุมชนได้

นอกจากนี้ นิคม ทาแดง (2526) กล่าวถึงประโยชน์ของแหล่งความรู้ในชุมชนต่อการเรียนการสอนว่า การใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้ในชุมชนเป็นการให้ประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียนอีกรูปแบบหนึ่ง มีประโยชน์ต่อการนำเข้าสู่บทเรียน การสังเกต และรวบรวมข้อมูลเพื่อสนับสนุนสมมติฐานของบทเรียน แหล่งความรู้ในชุมชนมีทั้งประเภทจัดเพื่อการเรียนรู้ของประชาชนโดยเฉพาะและแหล่งทั่วไปที่ขอใช้ในด้าน การเรียนการสอนได้ เช่น สถานที่ประกอบอาชีพ สถานที่ราชการต่างๆ เป็นต้น การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนนั้น ผู้สอนอาจกำหนดให้ผู้เรียนแต่ละคนไปศึกษาตามสถานที่และหัวข้อที่กำหนดให้หรือกำหนดให้ไปเป็นกลุ่มแล้วนำผลมารายงานหรืออภิปรายร่วมกันก็ได้

จะเห็นได้ว่าการนำเอาแหล่งวิชาชุมชนมาใช้ประโยชน์ในการเรียนการสอน จะช่วยพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น นักเรียนได้เรียนรู้โดยการได้รับประสบการณ์ตรง ดังนั้นเพื่อให้การเรียนการสอนตามแนวหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2533) ได้รับผลสำเร็จอย่างแท้จริงตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โรงเรียนควรเน้นเรื่องการใช้ทรัพยากรในท้องถิ่น มาช่วยสนับสนุนการเรียนการสอน เพราะเป็นสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวนักเรียน นักเรียนสามารถนำความรู้และประสบการณ์ที่ได้รับนั้น ไปใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวัน และชุมชนของคนได้

2.3 งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยในประเทศ

วรลักษณ์ รัตติกาลชลากร (2525) ได้วิจัยเรื่อง “การใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น” เพื่อศึกษาประเภทและลักษณะการใช้ประโยชน์ของแหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอน วิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้นในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง เพื่อเปรียบเทียบลักษณะการใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาของครูสังคมศึกษาในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง ผลการวิจัยพบว่าแหล่งชุมชนที่ครูสังคมศึกษาในกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียงใช้กันมากคือ

ห้องสมุดโรงเรียน หนังสือพิมพ์ เอกสารสิ่งตีพิมพ์ต่างๆ แผนที่ แผนที่ภูมิ สหกรณ์ โรงเรียน ส่วนแหล่งชุมชนที่ครูสังคัมศึกษาใช้น้อยที่สุดคือ ห้องสมุดประชาชน พิพิธภัณฑ์ โรงงานอุตสาหกรรม พิพิธภัณฑ์ รัฐสภา กระทรวง ทบวง กรม ต่างๆ สถานที่เอกชนได้แก่ สหกรณ์การเกษตร ท่าเรือ ประมง นาทุ่ง นาเกลือ วิธีการที่ใช้นามากคือ การมอบหมายให้นักเรียนไปค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม ครูสังคัมศึกษาส่วนมากเห็นควรใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนเป็นอย่างยิ่ง เพราะมีประโยชน์มากทำให้นักเรียนเกิดความรัก ความผูกพัน และความภูมิใจในท้องถิ่นของตนเอง

วนิดา เลหาวัฒน์ (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากแหล่งวิชาชุมชนของโรงเรียนประถมศึกษา ในจังหวัดอุบลราชธานี” การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อสำรวจการใช้ประโยชน์จากแหล่งชุมชน เกี่ยวกับขอบเขต ลักษณะการใช้ ปัญหา ความต้องการความคิดเห็น และข้อเสนอแนะของครู และผู้บริหารในระดับประถมศึกษา ผลการวิจัยพบว่าครูส่วนใหญ่ใช้สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติประกอบการสอนเรื่องสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ใช้ประกอบการสอนเรื่องการทำมาหากิน โดยแนะนำหรือพานักเรียนไปร่วมกิจกรรม ครูไม่ได้ใช้สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติประกอบการสอนเรื่อง ข้าว เหตุการณ์และวันสำคัญ กับเรื่องการสื่อสารคมนาคม ไม่ได้ใช้สถานที่ประกอบการสอนเรื่อง จักรวาลและอวกาศ ไม่ได้ใช้บุคคลประกอบการสอนเรื่อง พลังงานและสารเคมี และเรื่องประเทศเพื่อนบ้านเลย

กิจกรรมที่ปฏิบัติก่อนและหลังการใช้แหล่งวิชาชุมชน ครูส่วนใหญ่ก่อนไปได้ให้คำแนะนำแก่นักเรียนเกี่ยวกับวิธีใช้ประโยชน์จากแหล่งวิชาชุมชน และอภิปรายเรื่องที่จะไปศึกษา เมื่อกลับมาจะสรุปบทเรียนร่วมกัน ปัญหาที่สำคัญคือเรื่องค่าใช้จ่ายในการศึกษานอกสถานที่ และการเชิญวิทยากรรวมทั้งการยืมวัสดุอุปกรณ์ ต้องการให้โรงเรียนติดต่อแหล่งชุมชน ในส่วนผู้บริหารเห็นว่าการใช้แหล่งวิชาชุมชนมีประโยชน์ในการเรียนการสอนมาก เพราะช่วยให้เข้าใจสภาพแวดล้อมที่แท้จริง และต้องการที่จะให้ความช่วยเหลือครูในการใช้แหล่งวิชาชุมชน

ชาติ แจ่มนุช (2527) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาประชากรศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ในเขตการศึกษา 1” โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาประชากรศึกษา ที่เกี่ยวกับเรื่องประเภทของแหล่งความรู้ในชุมชน จำนวนของการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน เหตุผลของการใช้และไม่ใช้แหล่งความรู้ในชุมชน ปัญหาและอุปสรรคในการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน ตลอดจนความคิดเห็นและข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการใช้ความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนประชากรศึกษา ผลการวิจัย พบว่า ครูที่สอนประชากรศึกษา และนักเรียนที่เรียนประชากรศึกษาโดยใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียน

การสอนสังคมศึกษา เช่น ใช้ห้องสมุด โรงพยาบาล วิทยากร เอกสารและวารสารต่างๆ มีเหตุผลสำหรับใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนคือ ต้องการเพิ่มประสบการณ์ให้นักเรียนให้กว้างขึ้น วิธีการใช้คือการค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติมและการขอเอกสาร และสิ่งพิมพ์ให้เปล่า ส่วนปัญหาและอุปสรรคอยู่ที่การขาดแหล่งความรู้ ค่าใช้จ่าย ความร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ และบุคคลในแหล่งความรู้ ข้อเสนอแนะในการใช้แหล่งความรู้ให้ได้ผลคือ การขอความร่วมมือไปยังบุคคลสถานที่หรือหน่วยงาน เพื่อได้ใช้ประโยชน์ที่สมบูรณ์

ถัดดา ศิลาน้อย (2530) ได้ทำการศึกษาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1 ในวิชาสังคมศึกษา จากการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน ผลการวิจัยพบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิชาสังคมศึกษาจากการสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชนกับการสอนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยนักเรียนที่เรียนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงกว่านักเรียนที่เรียนตามคู่มือแนวการสอนของหน่วยศึกษานิเทศก์ กรมสามัญศึกษา

สมศักดิ์ รัตนธรรมาดา (2531) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาและเปรียบเทียบ การใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นประกอบการเรียนการสอนของ ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษาที่มีเพศต่างกัน ผลการวิจัยพบว่าครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา เพศชายและเพศหญิงจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ปฏิบัติ ในการใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไม่แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ครูอาจารย์ผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7 ทั้งเพศชายและเพศหญิง มีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน โดยใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มาประกอบการเรียนการสอนค่อนข้างน้อย ปัญหาและอุปสรรคในการจัดกิจกรรม การใช้แหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น เพื่อประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในโรงเรียนมัธยมศึกษา เขตการศึกษา 7 ที่สำคัญคือ ระเบียบการต่างๆในการพานักเรียนไปศึกษา นอกสถานที่มีมากเกินไป ไม่มีค่าใช้จ่ายเพื่อการศึกษาแหล่งวิชาการทางประวัติศาสตร์ท้องถิ่น และไม่มีค่าใช้จ่ายสำหรับวิทยากรท้องถิ่น

พิชยา นันทวิเชตพงษ์ (2536) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การใช้แหล่งชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดบุรีรัมย์” การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาการนำแหล่งชุมชนมาใช้ประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น จังหวัดบุรีรัมย์ เพื่อต้องการทราบวิธีการ ปัญหา อุปสรรค ตลอดจนข้อคิดเห็นและข้อเสนอแนะในการใช้แหล่งชุมชนจากครูผู้สอนวิชาสังคมศึกษา ผลการวิจัยพบว่าแหล่งชุมชนที่ครูใช้มากที่สุดคือ ห้องสมุดโรงเรียน ครูใช้แหล่งชุมชนในเวลาเรียน วิธีการที่ครูใช้คือให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแหล่งชุมชน ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม และการสำรวจชุมชนกิจกรรมก่อนหลังการใช้แหล่งชุมชนคือ การสรุปร่วมกันและอภิปรายร่วมกัน ปัญหาในการใช้แหล่งชุมชนคือผู้ปกครองไม่สนับสนุน ระเบียบการนำนักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ไม่คล่องตัว ไม่มีค่าใช้จ่ายในแหล่งชุมชน ครูส่วนใหญ่เห็นด้วยกับการใช้แหล่งชุมชนในการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา

งานวิจัยต่างประเทศ

Gothelf (1984) ได้ทำการวิจัยเรื่อง Availability and Use of Community Resources by Small Community Group Homes for the Developmentally Disabled in New York City จุดมุ่งหมายของการศึกษานี้เพื่อสำรวจระดับความเป็นอยู่ของบุคคลที่อาศัยอยู่ในชุมชนขนาดเล็ก ซึ่งเป็นผู้ที่ด้อยโอกาสในการพัฒนาที่อยู่อาศัยในบ้านขนาดเล็กในเมืองนิวยอร์ก ถึงการใช้ประโยชน์จากแหล่งความรู้ในชุมชน สำหรับแหล่งความรู้ในชุมชนถูกกำหนดให้หมายถึง สิ่งอำนวยความสะดวกในสถานที่ที่จัดไว้เพื่อความต้องการในการดำรงชีวิตของแต่ละบุคคลสิ่งที่ต้องการศึกษาคือทรัพยากรมีอะไรบ้างและได้มาจากที่ใด มีการใช้สิ่งเหล่านั้นบ่อยครั้งเพียงใด และผู้ที่อาศัยในชุมชนนั้นพอใจกับสิ่งที่มีอยู่หรือไม่ กลุ่มตัวอย่างคือศูนย์ต่างๆ 155 แห่ง ทั่วเขตเทศบาลทั้ง 5 เขตของเมืองนิวยอร์ก ผลการศึกษาพบว่าผู้ที่อาศัยอยู่ในชุมชนขนาดเล็กในเมืองนิวยอร์ก ในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในชุมชน มีลักษณะการใช้ประโยชน์ในชุมชนขึ้นอยู่กับจำนวนผู้อาศัยในชุมชน สภาพทั่วไปที่ความพอใจกับที่อยู่อาศัยและพอใจกับสิ่งที่อยู่ใกล้บ้านให้ได้ใช้ประโยชน์

Indriyanto- (1992) ได้ทำการวิจัยเรื่อง The Relative Contribution of Home and Community Resources to Primary Student Achievement in Indonesia (Home Resources) มีวัตถุประสงค์เพื่อวัดผลกระทบของบ้าน และแหล่งความรู้ในชุมชนที่มีผลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียน อินโดนีเซีย ระดับชั้น 6 ที่เรียนคณิตศาสตร์ในภาษาซา การศึกษาประกอบด้วยการวิเคราะห์ข้อมูลที่รวบรวมได้จากจังหวัด 3 จังหวัดของอินโดนีเซีย คือ ซาบาเตวันตก ซาลาเวซีใต้ และนูซาเตงการาตวันตก เพื่อศึกษาคุณภาพการศึกษาพื้นฐาน โดยได้รับข้อมูลจากนักเรียนระดับ

ชั้น 6 จำนวน 2,010 คน และผู้ปกครอง ครูผู้สอนระดับชั้น 6 จำนวน 134 คน ผู้นำชุมชนในทั้ง 3 จังหวัด ผลการวิจัย พบว่า ในระหว่างตัวแปรบ้านและแหล่งความรู้ในชุมชน ผู้ปกครองและชุมชนมีอิทธิพลต่อผลสัมฤทธิ์ของนักเรียนในเมือง บำซาซา จากการศึกษาแสดงให้เห็นว่า การที่ผู้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการเรียนการสอน และได้มีการนำเอาแหล่งความรู้ในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอนทำให้ผลสัมฤทธิ์ในวิชาคณิตศาสตร์สูงขึ้น เมื่อเทียบกับการที่บ้านและแหล่งความรู้ในชุมชน มีส่วนร่วมในโรงเรียนน้อยผลสัมฤทธิ์ในวิชาคณิตศาสตร์ของนักเรียนในทั้ง 3 จังหวัดก็มีแนวโน้มต่ำลง

Shaver (1991) ได้กล่าวถึงประโยชน์ของการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษาไว้ใน Handbook of Research on Social Studies Teaching and Learning ว่า ชุมชนเป็นแหล่งทรัพยากรที่มีคุณค่าในการสอน การใช้แหล่งความรู้ในชุมชนมาประกอบการเรียนการสอน เป็นการดึงดูดความสนใจของนักเรียน ช่วยให้การเรียนของเด็กได้ผลดี เด็กได้เรียนจากของจริงมีความเข้าใจในเนื้อหาวิชามากขึ้น ช่วยให้หลักสูตรมีความหมาย และมีประสิทธิภาพดีขึ้นนักเรียนได้รับประสบการณ์มากกว่าการเรียนในห้องเรียน ความร่วมมือระหว่างโรงเรียนและชุมชนในโครงการต่างๆที่จัดให้มีขึ้นและนักเรียนได้มีส่วนร่วมในโครงการดังกล่าวจะทำให้ นักเรียนมีความรับผิดชอบต่อตัวเอง และสังคมอยู่ในระดับสูง เด็กนักเรียนมีโอกาสฝึกทักษะต่างๆกล้าแสดงออกและมีความเป็นผู้ใหญ่มากขึ้น

จากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยดังกล่าว จะเห็นได้ว่าชุมชนเป็นแหล่งความรู้ที่สำคัญที่จะทำให้ นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรง และครูสามารถนำมาใช้ประกอบการเรียนการสอนได้เป็นอย่างดี ในแหล่งชุมชนมีความรู้ประเภทต่างๆอยู่มากมายที่ใช้ประกอบการเรียนการสอนได้ วรรณลักษณ์ รัตติกาลชลากร,ชาติ แจ่มนุช และพิชชา นันทวิเชตพงษ์ พบว่ามีการใช้ข้อมูลจากเอกสารสิ่งพิมพ์และใช้ห้องสมุดเพื่อประโยชน์ในการเรียนการสอน งานวิจัยของ วนิดา เลหาวัฒน์ พบว่าครูส่วนใหญ่ใช้สิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มาประกอบการเรียนการสอนเรื่องสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา สำหรับ ลัดดา ศิลาน้อย พบว่า การสอนโดยใช้กิจกรรมในแหล่งชุมชน ช่วยให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนและเจตคติต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ดีขึ้น สูงขึ้น

วิธีการใช้แหล่งชุมชน ในการเรียนการสอนนั้นมีวิธีการต่างๆที่สำคัญ งานวิจัยของ วรรณลักษณ์ รัตติกาลชลากร พบว่า ได้ใช้วิธีการมอบหมายให้นักเรียนไปค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งชุมชน หรือพานักเรียนไปร่วมกิจกรรมของชุมชน ส่วนงานวิจัยของ พิชชา นันทวิเชตพงษ์ พบว่าวิธีการที่ครูใช้คือให้นักเรียนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับแหล่งชุมชน ค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม และสำรวจชุมชน

ปัญหาในการใช้แหล่งชุมชนนั้น งานวิจัยที่ได้ศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ได้พบปัญหาต่างๆที่สำคัญแตกต่างกันไป จากการวิจัยของ สมศักดิ์ รัตนธรรมาดา พบปัญหาคือไม่มีค่าใช้จ่ายเพื่อไป

ศึกษานอกสถานที่และระเบียบการต่าง ๆ ในการพานักเรียนไปศึกษานอกสถานที่ มีมากเกินไป ส่วนงานวิจัยของ พิษยา นันทวิเชตพงษ์ พบปัญหาในการใช้แหล่งชุมชนคือ ผู้ปกครองไม่สนับสนุน อย่างไรก็ตาม ลัดดา ศิธาน้อย, Insriyanto และ Shaver พบว่าการใช้แหล่งชุมชนนั้นมีประโยชน์มีความสำคัญต่อการเรียนการสอนวิชาสังคมศึกษา เพราะทำให้นักเรียนได้รับความรู้และประสบการณ์ต่าง ๆ มากขึ้นและมีผลทำให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนสูงขึ้น

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องผู้วิจัยได้นำมาเป็นแนวในการสร้างแบบสอบถามตามประเด็นและรายละเอียดดังนี้

1. ประเภทของแหล่งความรู้ในชุมชน ในชุมชนมีแหล่งความรู้ที่ครูสามารถที่จะนำมาใช้ในการเรียนการสอนได้อย่างมากมาย แหล่งความรู้ที่เป็นบุคคล ได้แก่ ชาวนา พยาบาล บุรุษไปรษณีย์ พ่อค้า แหล่งความรู้ที่เป็นสถานที่ สถานที่ที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ภูเขา น้ำตก แม่น้ำ หรือสถานที่ที่มนุษย์สร้างขึ้นมา ได้แก่ โรงงาน โรงเรียน พิพิธภัณฑ์ แหล่งความรู้ที่เป็นวัสดุ อุปกรณ์ กล้องกระดาม ฟางข้าว ไม้ไผ่ สไลด์ फिल्मสตริป ตลอดจนแหล่งความรู้ที่เป็นกิจกรรม การละเล่นพื้นเมือง ประเพณีต่างๆในชุมชน

2. วิธีการใช้แหล่งความรู้ในชุมชน การนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนทำได้ 3 วิธี คือ การศึกษานอกสถานที่ การเชิญวิทยากร และการสัมภาษณ์

3. ประโยชน์ของการใช้แหล่งความรู้ในชุมชนประกอบการเรียนการสอนพบว่า การนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนมีประโยชน์อย่างมากทำให้นักเรียนได้รับประสบการณ์ตรงจากสภาพสิ่งแวดล้อมที่อยู่รอบตัวนักเรียน นักเรียนมีความกระตือรือร้นและสนใจเรียนมากขึ้น ทำให้นักเรียนมีความรักและภูมิใจในท้องถิ่นของตน มีความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่งของชุมชน

4. ปัญหา อุปสรรค ในการนำแหล่งความรู้ในชุมชนมาใช้ในการเรียนการสอนมีปัญหาหลายด้านไม่ว่าจะเป็นในส่วนที่เกี่ยวข้องกับครูผู้สอนเอง ผู้ปกครอง ตัวนักเรียน ตลอดจนผู้บริหาร ซึ่งปัญหาต่างๆล้วนทำให้การเรียนการสอนไม่สามารถบรรลุตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ได้